KARYS

1961
OKTOBRIS–DECEMBRIS
Nr. 10

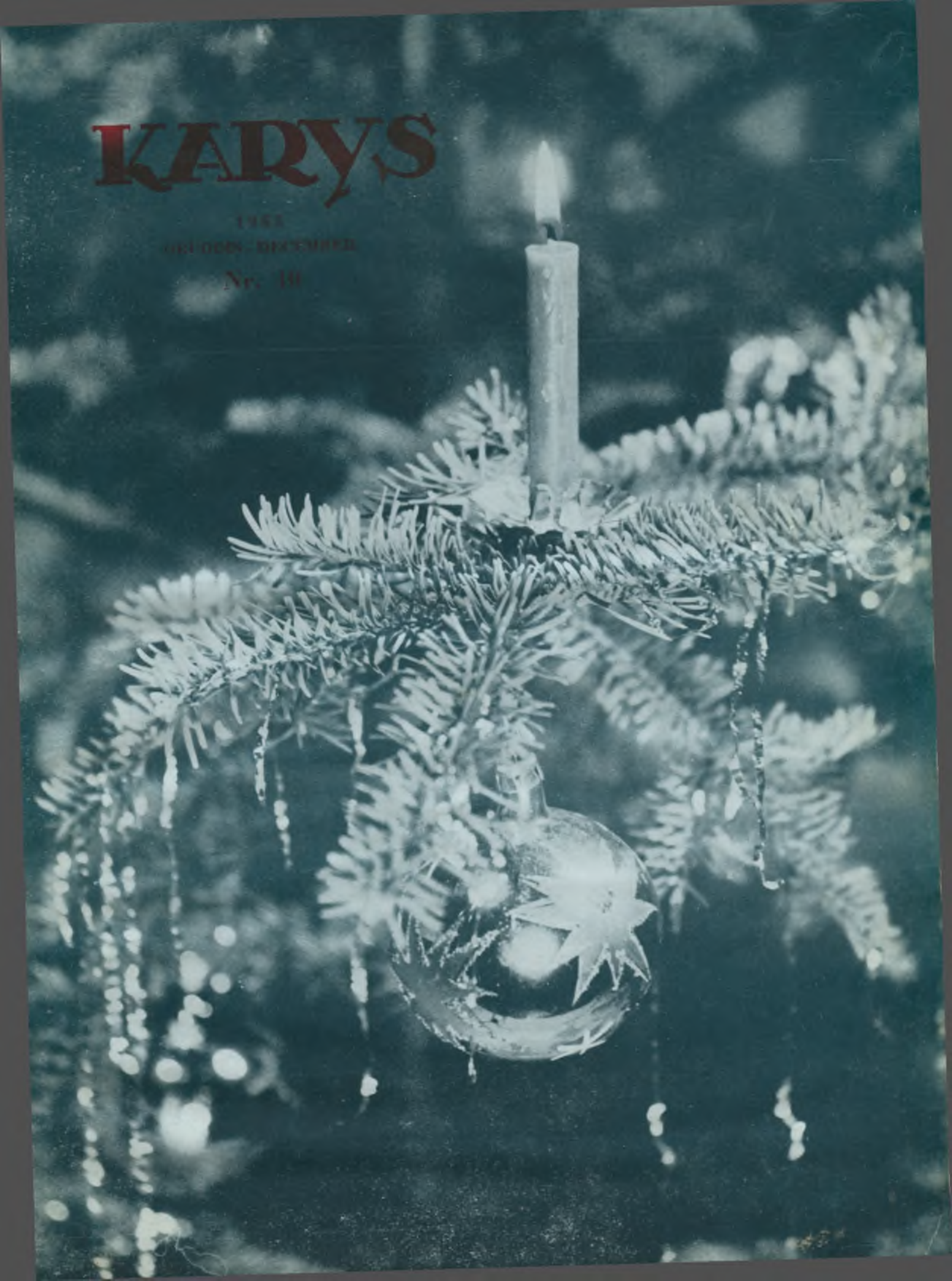

1965

Nr. 10 (1417)

KARYS

Redaktorius — Zigmas Raulinaitis

Redaktoriaus pavaduotojas — Jonas Rūtenis

Kalbinę dalį redaguoja — Kazys Kepalas

Dail. literatūros dalį redaguoja — Vincas Jonikas

Administratorius — Leonas Bileris

Leidžia — L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:

P. Petrušaitis — Tremties Trimitas

Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje

Kunigunda Kodatienė — Šaulė Tremtyje

TURINYS

R. Kisielius — Kalėdos ..... viršelių 1 psl.

R. Kisielius — Lietuvių žygis į Jungt. Tautas, lapkr. 13 d. — viršelių 4 psl.

K. Uoginis — Kalėdos 289

V. G. — Gyvenimas dabartinėje okupuotoje Lietuvoje 291

J. Miškinis — Vilniaus Didysis seimas 296

Butegeidietis — Epizodas iš Nepriklausomybės kovų 298

J. Seliokas — Paskutinis Lietuvos karo aviacijos sportinis laimėjimas 303

P. Žilys — Suomių Sovietų karas 310

Tremties Trimitas 312

Šaulė Tremtyje 314

Kronika 316

ATSTOVAI: Baltimore ..... M. ŠIMKUS
Chicago ..... A. REKLAITIS
Cleveland ..... L. LEKNICKAS
Los Angeles ..... O. ŽADVYDAS
Philadelphia .. A. IMPOLĖNAS
Australija ..... V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

Boston, Mass. — "Baltic Florists"

Brooklyn, N. Y. — J. Pašukonis

Chicago, Ill. — J. Karvelis, "Marginiai", H. Naujoks, "Parama", K. Rožanskas, G. Šilingaitė, J. Virpša, Kareckas, Edv. Štangenbergas.

Detroit, Mich. — V. Perminas — S. Malinauskas

Grand Rapids, Mich. — J. Belinis

Kenosha, Wis. — B. Juška

Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas

Newark, N. J. — Kazys Trečiokas

Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — Z. Orvidas

Toronto, Ont. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius

Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew Surrey

AUSTRALIJOJE:

A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia

P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.

L. Vasiliūnas — 26 Gwynne St., Firle, So. Australia

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB
Centro Lituano, Plaza Principal de La Vega, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523785 4

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

KARYS

Įsteigtas Lietuvoje 1919— Nepriklausomybės kovų— metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 10 (1417) GRUODIS - DECEMBER 1965

KALĖDOS

KALPAS UOGINIUS

Kažkas yra pasakęs, kad vienintėlė bet kurios tautos kultūros apraiška yra jos gražios ir kilnios tradicijos.

Kiekviena kultūringa tauta gerbia ir brangina iš pro-pro-senelių paveldėtas tradicijas ir laiko savo pareiga ne tik išlaikyti jas nesužalotas, bet papildyti tuo, kas artima tautos būdui, kas miela ir brangu sielai ir širdžiai. Mes, lietuviai, esame paveldėję daug labai gražių ir prasmingų tautinių tradicijų, kurių daugelis yra tarsi susipynusios su mūsų religija, su bažnytinėm šventėm. Šį kartą norėtųsi paminėti tik tas jų, kurios susijusios su Kalėdų šventėmis. Kalėdos yra ne tik svarbios bažnytinės, bet ir šeimyninės šventės, kurių apeigos perpintos gražiausiomis tautinėmis tradicijomis, žavinčiomis ne tik vaikų, jaunimo, bet ir senimo sielas.

Gal neįmanoma būtų tiksliai nusakyti kada, būtent, ir kur tos gražios, kilnios, prasmingos Kalėdų švenčių tradicijos gimė ir nužymėti jų raidos kelią iki mūsų dienų. Yra sakoma tik, jog jų pradžia siekia žilą senovę, prieškrikščionybės laikus, kai metų laikų keitimasis būdavo suprantamas fantastiškai ir kai būdavo tikima, kad saulė yra gyvas padaras, kuris, kaip ir žmogus, gimsta, auga, bręsta, sensta, vysta ir miršta ... Žiemos gi metu, gimstanti nauja saulutė, kuri iki pusės metų auga ir stiprėja. Žinoma — gruodžio mėnesio pabaigoje įvyksta dienos su naktimi persisvėrimas ir nuo to meto diena ilgėja. Senovėje, pastebėję šitą reiškinį, pradėjo švęsti saulės gimimo dieną..

Iškilminga vakarienė — mūsų Kūčios — neabejotinai kilusi anais amžių glūdumoje likusiais laikais, kai naujagimės saulutės garbei buvo rengiama iškilminga puota. Vėliau, kadangi Kristaus gimimas, katalikų bažnyčios autoritetų nuosprendžiu, lyg ir atitiko tą patį metų laiką, tai Kalėdas švęsti buvo nutarta tuo pat metu. Iš kai kurių slavų tautų senovės sakmių, padavimų ir maldų daleidžiama, kad "Božiča", turėjęs gimti "rojuje", kur augę medžiai sidabriniais ir auksiniais lapais, aplipę aukso obuoliais. Ir iš tos legendos kilęs paprotys Kalėdų metu statyti eglaitę (nes ji ir žiemą žaliuoja) ir puošti ją sidabruotais ir auksuotais obuoliais, žvakelėmis ir įvairiausiais kitokiais papuošalais. Mat, po šaltos žiemos švenčių, labai jau buvo laukiama pavasario ir vasaros su javų, vaisių ir kitų gamtos gėrybių daugybe. Tai buvusi geros vilties ir džiaugsmo šventė. Ta proga besidžiaugusieji, tikėdami, jog nuo vaišių patiekalų gausumo priklausys geras derlius, kėlė gausias įvairiais patiekalais puotas. Bedžiūgaudami, su artimaisiais keitėsi įvairiomis gėrybėmis, dalijosi dovanomis. Iš anų neva laikų tebėra išlikęs Kūčių puotos ir Kalėdų dovanų paprotys.

Mes, lietuviai, Kalėdų šventes pradedame taipgi tradicine Kūčių vakariene, su papuošta eglaite, su Kalėdų senelio dovanomis. Gal viena gražiausių mūsų tradicijų ir yra Kūčių vakarienė su plotkele ir visa eile gražių žaidimų, burtų, mistikos ... Vakare, kai jau dangaus skliaute pasirodo žvaigždutės, uždegama eglaitė, šeima renkasi prie stalo. Po trumpos maldelės, sėdama prie stalo ir pradedama šventoji — simbolinė —geros vilties vakarienė — puota. Šeimos galva pirmas laužia plotkelę, dalijasi ja su visais puotos dalyviais, kiekvienam linkėdamas kuogeriausios ateities. Neminint legendarinės plotkelės kilimo istorijos, pasakytina tik, jog ji simbolizuoja krikščionišką artimo meilę.

Tradiciniai Kūčių vakarienės "menu" susideda iš nemažiau kaip 12-kos patiekalų (pasninkinių). Kūčių vakarienė, rimtoje šeimoje, yra persunkta iškilminga religine nuotaika. Ant sta-

lo po balta staltiese dedama šieno (Kristaus gimimo prakartėlės simbolis), o stalo viduryje statomas kryžius. Kaip žinome, visos įvairios Kūčių apeigos turi savo labai seną praeitį ir simbolinę reikšmę. Sakoma, jog kiekvienas Kūčių vakarą namus ištikęs pasisekimas ar nepasisekimas, valgių gausumas ar jų trūkumas, gali kartotis per visus ateinančius metus. Todėl kiekviena šeimininkė Kūčių stalui ruošia kuo įvairiausių ir gausiausių valgių, kad per visus ateinančius metus namuose nieko nepritrūktų. Vakarieniaujama neskubant, tykiai, šventiška nuotaika. Eglaitės šviesuliams spindint, prislopinama kitos kambario šviesos ir tuo sudaroma mistinė nuotaika. Prie stalo ilgesingai prisimenama nedalyvaujantieji (mirę ar iškeliavę kur) šeimos nariai. Be tos ypatingos rimties, susikaupimo, kaip jau minėta, Kūčių vakarienę lydi daugybė įvairių žaismingų prietarų, burtų, kurių kiekvienas yra išlikęs iš tolimos legandinės praeities ir yra perdėm tradicinis-simbolinis. Pvz.: negera lemtimi laikoma, jei prie stalo dalyvauja neporinis dalyvių skaičius. Po vakarienės šeimininkas suėmęs iš po staltiesės šieną, neša ir sušeria arkliams, karvėms, o kitas maisto liekanas šeimininkė atiduoda kitiems gyvuliams ir paukščiams, kad ateinančių metų būvyje visi būtų sveiki ir stiprūs.

Pasak legendą, po Kūčių vakarienės šuliniuo se vanduo pavirstąs vynu, o gyvuliai savo tarpe prakalbą žmonių kalba ir išpranašaują šeimininkų likimą. Šitai būna tik akimirką ir nuodėmingas žmogus negalįs to patirti, lygiai kaip Joninių naktį neįmanoma paparčio žiedas rasti. Dar nenuėjus nuo stalo, pradedama tradiciniai žaidimai: būrimai šiaudeliais, ištrauktais iš po staltiesės, šaukštais, duonos kąsniais, o paskui, stalą jau nukrausčius — malkų pliauskomis, švinu. Kieme ar net gatvėje klausomasi šunų lojimo ir t.t. Žaidimais - būrimais labiausiai domisi jaunimas — mergelės ir berneliai, nes jiems rūpi sužinoti, kuris jų ateinančiais metais sukurs šeimą. Iš kur atvyks bernelis, kas jis toks bus, arba kai mirs, kas iškeliaus? Negeru ženklu laikoma, jeigu Kūčių vakarą į namus atsilankąs pirmas svečias yra moteris. Todėl šeimininkės tvarkosi taip, kad dar ankstyvą vakarą į namus atsilankytų koks jaunas vyras (arba keli vyrai), nes tai reiškią sekmę ateinantiems metams. Kitos šeimininkės Kūčių dieną neneša iš namų sąšlavų; degina jas arba palieka sekančiai dienai išnešti. Jei Kūčių dieną kas pinigų gauna — tai yra geras ženklas, nes turės jų per visus ateinančius metus. Visa tai labai gražu, žaisminga ir romantiška.

Nėra kitų tokių, taip turtingų gilia simbolika ir pramogomis, švenčių, kaip Kalėdos. Tik pastebėt reikia, kokiu retu tyru džiaugsmu prie papuoštos eglutės spindi mūsų mažieji. Kaip daug džiaugsmo teikia jiems Kalėdų Senelio dovanos. O kiek tyro, sielą užburiančio žavesio, teikia žmogui tylioji šventoji Kalėdų naktis, kai nuo vidurnakčio pradedama eiti, važiuoti bažnyčion. Prisimena man gimtoji šalis, tėviškė. Augštajame dangaus skliaute mirgėdamos dega žvaigždės, iškilmingai gaudžia apylinkės bažnyčių varpai, o keliuose harmoningai jiems pritaria vykstančiųjų į Bernelių mišias, šauniai galvas bemuistančių, lenktyniaujančių, važiuose šorais kinkytų, žirgų kaklo žvangučiai ir po rogių pavažomis, šalčio suspaustas, girgždąs, melsvai baltas sniegas. Be visų suminėtų papročių, mes, lietuviai, dar daugiau turime toms šventėms pritaikintų, būdingų apeigų (vaidyba, eisenos, maskaradai), sekmių, giesmių, dainų. Nekiekviena kita tauta galėtų mums tuo prilygti.

Prisimena 1942 metai. Tuomet su jaunų vyrų būriu buvau vadinamuose "rytuose", arčiau fronto. Žiema buvo "pikta". Maistu, danga ir avaline, o ir amunicija aprūpinimas buvo labai šykštus. Artima klastingo, pasalūno priešo kaimynystė ir dažnai pasitaikančios įvairios piktos jo išdaigos, slėgė ir, be to, nelengvą sargūno buitį. Kalėdų šventėms iš namiškių buvo gauta maisto siuntinėlių, prie kurių vyrai "susiorganizavo" tradicinės skaidriosios po grukšnelį ir taip sutikome Kūčias. Turėjome ir eglaitę, tik be žibučių ir nešviečiančią. Už tat storai apsnigtą minkštu, puriu sniegu. Po bendros Kūčių vakarienės, kilsterėjusia nuotaika, buvo užtraukta— užgiedota, skambi lietuviška kalėdinė giesmė, jaudinančiai, kaip lietuviškos giesmės.

Išgirdę iš artimai esančių kaimyninių būstinių giedojimą, vokiečių kariai susijaudinę, susimąstę klausėsi. Šventos Tylios Nakties mistika visus nukėlė į gimtųjų namų pastoges, į savas šeimas . . . Paskui, dainavusius vokiečiai apdovanojo rūkalais, vaišino romu ir prašė pakartoti, nes jų 'O Tannenbaum" ir "Stille Nacht", tą šaltą žiemos naktį, neskambėjo taip gražiai.

Kažin ar rastume pasaulyje tokį kietaširdį, gimusį ir augusį Lietuvoje, kuris Kalėdų naktį, prie Kūčių stalo belaužydamas šventą plotkelę ir besidalindamas ja su šeimos nariais, neprisimintų mirties grėsmės pavojuje paliktų gimtųjų tėviškės namų, visvien, būtų jie puikūs rūmai, ar bakūžė samanota, ir kuris nenuplasnotų mintimis į tėvynę, kad kartu su poetu apkabintų jos kojas gimtoj pakelėj . . .

"Dieve, šviesk, nes patamsy paklydom,
Dieve, šauk, nes apkurtom šauksmuose,
Dieve, plėšk melo sunkųjį šydą,
Dieve, nešk ledą žemės žiemos!" (B.B.).

GYVENIMAS DABARTINĖJE OKUPUOTOJE LIETUVOJE

V. G.

Atvykęs iš okupuotos Lietuvos į Jungtines Amerikos Valstybes 1965 m. pavasarį, susidūriau su labai įvairiomis nuomonėmis apie gyvenimą dabartinėje Lietuvoje.

Norėdamas teisingai supažindinti tautiečius, esančius laisvame pasaulyje, parašiau eilę pastabų apie išgyventą "komunistiniame rojuje" laikotarpį ir apie sąlygas, kuriose dabar gyvena lietuviai okupuotoje Lietuvoje.

I. POLITINĖS GYVENTOJŲ TEISĖS

Iš visų Stalino konstitucijos, neva, garantuotų teisių, gyventojai turi tik vieną, vienintelę teisę — teisę į darbą, bet ir tai tik todėl, kad milžiniškoms Sovietų Sąjungoje vykdomoms statyboms reikalinga labai daug darbininkų. Tačiau, visuose okupuotos Lietuvos miestuose ir miesteliuose (išskyrus didžiuosius) trūksta darbo ir yra darbo jėgos perteklius. Tokiose vietose siūloma darbininkams keltis į kitus Lietuvos miestus ar rajonus, kur yra darbo jėgos trūkumas. Tokiomis vietomis laikomi didieji Lietuvos miestai: Vilnius, Kaunas, Šiauliai, Panevėžys ir Klaipėda; toliau, Elektrėnai (netoli Vievio), kur statoma apie 1,2 milionų kilovatų šilumininė elektros stotis ir miestelyje gyvenamieji namai, mokyklos; Kėdainiai, kur statoma didelė superfosfato gamykla, su sieros rūgšties gamybos cechu ir pradedama statyti cukraus gamykla; Jonava, kur statoma azotinių trąšų gamykla. Bet čia daugiausia ieškoma viengungių darbininkų, nes šeimyniniams darbininkams trūksta butų. Kiekviename rajone, prie rajono vykdomojo komiteto, yra skyrius, kuris verbuoja darbininkus darbams į Kazachstano plėšinius, žemių statybas, į Karelijos miškus medžių kirsti ir paskutiniu metu į Krasnojarsko miškus, medžius sakinti, t. y. rinkti iš spygliuočių medžių tekančius sakus.

Kitos konstitucinės teisės, teoriškai, veikia, bet, praktiškai, gyventojai jomis pasinaudoti negali.

a) Bažnyčios padėtis

Pagal konstituciją, visi piliečiai turi sąžinės laisvę. Praktiškai, gi, visa eilė dirbančiųjų neturi teisės eiti į bažnyčią. Tai mokytojai, gydytojai, įstaigų tarnautojai, vyresniųjų klasių moksleiviai, ypatingai komjaunuoliai, pionieriai. Kas vyresnėse vidurinės mokyklos klasėse nebuvo komjaunuoliu, tam nėra vilties patekti į augštosios mokyklos stacionarą, nes kiekvienas stojantis į augštąją mokyklą, turi pristatyti rajono komjaunimo sekretoriaus parašytą charakteristiką. Nekomjaunuoliams komjaunimo sekretorius charakteristikos neduoda, ir tuomet augštosios mokyklos mandatų komisija tokį jaunuolį, tuo ar kitu pretekstu, nušalina.

Vilniuje iš buvusių 26 bažnyčių veikia tik 8, Kaune veikia tik 4 ar 5. Vilniaus katedra paversta dailės muzėjumi, nuimti kryžiai ir nuo stogo statulos. Kauno buv. Įgulos bažnyčia (Soboras) viduje pertvarkoma, ir ten turi būti patalpintas skulptūrinių ir vitražinių darbų muzėjus.

Kunigų seminarijų palikta tik viena Kaune ir tai tik su 25 klierikais. Seni kunigai išmiršta, arba nuo jų atimama teisė vykdyti kunigo pareigas, o vietoj jų įstojančio prieauglio yra per maža. Kunigai neturi teisės vesti vaikų tarpe katechizacijos, lankyti ligonių. Mirusius, daugelyje bažnyčių, neleidžiama įnešti į bažnyčią, kunigas tik šventoriuje prie karsto gali atkalbėti maldas. Lydėti į kapus mirusįjį kunigui uždrausta, į kapus kunigui įeiti irgi negalima. Tuo tarpu ateistinė propaganda yra išvystyta pilnu tempu.

b) Spaudos ir susirinkimų laisvė

Kaip visoje Sovietų Sąjungoje, taip ir okupuotoje Lietuvoje, nėra laikraščių, žurnalų ar knygų, kurios būtų leidžiamos atskirų privačių asmenų. Visi spaudos leidiniai leidžiami valdiškų leidyklų, todėl piliečiai neturi jokių kitų laik-

raščių, kaip tik komunistinius, jokių laisvų radijo ar televizijų programų, jokių žurnalų ar knygų, kuriose nebūtų giriamas komunizmas ir ja me klestintis ateities gyvenimas. Tuo pačiu metu, juodžiausiomis spalvomis piešiamas žmonių gyvenimas Vakarų pasaulyje, ir griežtais išsireiš kimais smerkiamas laisvojo pasaulio "imperializmas".

Okupuotoje Lietuvoje nėra jokių laisvų susirinkimų, nes susirinkimus kviečia arba komunistų partija, arba profsąjunga, arba įmonės ar įstaigos administracija gamybos reikalams. Tuose susirinkimuose leidžiama reikšti mintis tik sutinkančias su komunizmo dogmomis ir pranešėjo pareikštomis pranešimo metu. Kalbančiam prieš bus nutrauktas žodis ir, be to, bus pranešta MGB organams, kad patyrinėtų, kas per paukštis tas priešgina.

Laisvų rinkimų gyventojai irgi neturi, nes: 1) teisė balsuoti Sovietų Sąjungoje yra pavirtusi į prievolę balsuoti, 2) kandidatas, už kurį tenka balsuoti, būna tik vienas, 3) patį kandidatą rinkimams išstato komunistų partija. Tokiu būdu, ar balsuosi, ar ne, visvien kandidatas bus išrinktas, kad ir keliais balsais, nes kito, konkuruojančio, kandidato nėra; tačiau, turi eiti balsuoti, nes, priešingu atveju, būsi laikomas "priešsovietiniu gaivalu".

Bendra gyventojų politinė padėtis

Partizanų sunaikinimu, areštavimais, nuteisimais ir ištrėmimais buvo stengiamasi lietuvių tautą terorizuoti, kad ją privertus be pasipriešinimo vykdyti Sovietų valdžios patvarkymus. Kitų tautybių žmonės (lenkai, rusai, žydai) nebuvo tremiami, bent apie tai neteko girdėti. Didelės lenkų masės gavo teisę repatrijuoti į Lenkiją ir jie tuo pasinaudojo. Žydams, gyvenusiems buv. Lenkijos ribose (iki rugsėjo 1 d. 1939 m.) irgi buvo leista repatrijuoti į Lenkiją. Tik lietuviams nebebuvo kur išvykti — jie turėjo liktis Lietuvoje.

Iki Stalino mirties (1953 m. kovo 5 d.) lietuvių politinė padėtis buvo visiškai beteisė. Po Stalino mirties prasidėjo kova tarp augščiausių komunistų partijos pareigūnų už valdžią. Pirmoje eilėje žuvo MGB viešpats Berija su savo padėjėjais, kiek vėliau išsivystė kova tarp Malenkovo, Molotovo, Kaganovičiaus iš vienos pusės ir N. Chruščiovo su jo šalininkais iš kitos. Laimėjo Chruščiovas.

Įsigyti gyventojų prielankumą, be to, matydamas, kad vienu teroru valdyti Sovietų Sąjungą jam nepavyks, Chruščiovas nutarė kiek atleisti teroro varžtus ir paskelbė apie MGB likvidavimą, o taip pat, kad joks Sovietų Sąjungos pilietis negali būti suimtas laikomas ilgiau kaip 24 val. be prokuroro sankcijos. Nuo to laiko, t. y., 1954-1955 m., iš palengvo gyventojai pradėjo jaustis kiek laisvesni, nes dingo gyventojų masiniai suėmimai ir trėmimai, o ypatingai gyventojams palengvėjo, kuomet Chruščiovas viešai nuvainikavo "tėvą, draugą, mokytoją ir vadą" Staliną ir net pasiekė to, kad Stalino lavonas buvo išimtas iš Lenino mauzolėjaus ir palaidotas žemėje prie Kremliaus sienos.

Negalima sakyti, kad dabartiniu metu okupuotoje Lietuvoje gyventojų padėtis pasidarė tokia pat, kaip laisvuose kraštuose. Juk bažnyčios lankymo, spaudos, susirinkimų ir rinkimų laisvės nėra. Sovietų Sąjungoje augščiausias įstatymas yra marksizmo - leninizmo mokslas su jo dialektiniu materializmu. To mokslo augščiausias aiškintojas ir visų gyvenimo nuostatų tvarkytojas yra komunistų partija, su jos Centro Komitetu, kurio priešakyje stovi pirmas sekretorius. Ar juo bus Chruščiovas, ar Brežnevas, ar kas kitas, Sovietų Sąjungoje niekas negalės pasikeisti, nes marksizmo - leninizmo mokslas yra augščiausia dogma, kurios nei vienas iš komunistinių vadovų neišdrįs atsisakyti.

d) Laikraščių ir knygų platinimas

Okupuotoje Lietuvoje kiekviena įstaiga, įmonė, organizacija gauna iš rajono partijos komiteto propagandos ir agitacijos skyriaus limitą (kontingentą) išsirašomų atatinkamą metų ketvirtį laikraščių ir žurnalų. Tuos laikraščius ir žurnalus paskirsto tarp dirbančiųjų ir kiekvienam jų vertę išskaito iš algos už atatinkamą ketvirtį.

Pavasarį ir rudenį darbuotojų susirinkimai priima "įsipareigojimus" nupirkti knygyne knygų už 3-5 proc. vieno mėnesio atlyginimo, žiūrint atlyginimo augščio. Perkančiam knygas knygynas išduoda pažymėjimą, kuriai sumai knygų pirkta. Šį pažymėjimą dirbantysis pristato savo administracijai. Šiuo būdu išplatinama labai daug laikraščių, knygų, žurnalų ir komunistams yra proga girtis, kad jie išplatina didelius leidinių tiražus. Reikia pripažinti, kad laikraščiai, žurnalai ir knygos, palyginus su kitais pramonės gaminiais, yra apypigios. Dauguma knygų, tarp 300 ir 500 puslapių dydžio, kainuoja apie 0,50 - 0,70 rb., todėl kiekvienas darbuotojas kasmet įsigyja tarp 3 ir 10 knygų.

e) Mokyklos

Okupuotoje Lietuvoje veikia priverstinas aštuonmetis mokslas nuo 7 m. iki 15 m. amžiaus vaikams. Tolimesniuose ir mažesniuose so-

džiuose veikia 4 metų pradžios mokykla, kurią baigę vaikai privalo pereiti į aštuonmetę, nepilną, vidurinę mokyklą mažesniuose miesteliuose, arba kolchozų centruose, arba į pilną vidurinę mokyklą (gimnaziją). Jie turi mokytis bent iki baigs aštuonias klases (maždaug buv. 4 gimnazijos klasės). Pilną vidurinę baigia gabesnieji ir norintieji toliau mokytis. Be to, ir dirbantiems suaugusiems veikia vidurinės mokyklos, specialios vidurinės mokyklos — technikumai ir augštosios mokyklos.

Mokslo atžvilgiu, atrodo, kad visose mokyklose įgyjama žinių nemažiau, kaip Nepriklausomos Lietuvos laikais, tačiau, yra labai didelis skirtumas moksleivių išsilavinime. Visas mokymas paremtas dialektiniu materializmu; jokių kitokių filosofinių doktrinų moksleiviai negali pažinti, nes nėra knygų; tikyba iš mokyklų yra išmesta, užtat, įvestas ateizmo dėstymas. Jokių autoritetų ir moralinių sulaikančiųjų centrų jaunimas neturi, todėl masiniai išsivystė jaunimo tarpe, ypatingai tokio, kuris, baigęs aštuonmetę mokyklą, toliau nebesimoko, chuliganizmas, girtuokliavimas, vagystės, apiplėšimai ir panašios išdaigos.

II. GYVENTOJŲ IŠVEŽIMAS Į SIBIRĄ

Pradedant 1946 metais, kasmet būdavo išvežama gyventojų ešalonais į Sibirą. 1947 m. buvo vežama net du kartu: pavasarį ir rudenį. Paskutinis masinis vežimas buvo įvykdytas 1951 metais. Vežė pirklius, net ir smulkių krautuvėlių savininkus (verslininkus), stambesnius ūkininkus — "buožes", visus, kurie buvo pagauti, arba įtarti, kad palaiko ryšius su Letuvos partizanais, juos šelpė maistu, pinigais, ginklais, apranga; įskųsti kaimynų, arba sovietinių pareigūnų, kad yra "priešsovietinio" nusistatymo. Buvo išvežta labai daug žmonių, ypatingai pamiškėse buvę ištisi sodžiai liko be gyventojų.

Sibire iš išvežtųjų (ištremtųjų) labai daug pasimirė, ypatingai senesnio amžiaus žmonių ir mažų vaikų.

Be to, NKVD, vėliau MGB nuolatos areštuodavo atskirus asmenis ar grupes žmonių, ypatingai jaunimo —studentų, vyresnių klasių mokinių ir šiaip patrijotinio jaunimo, už priešsovietinę veiklą: proklamacijų išleidimas, vieno kito Nr. pogrindinio laikraščio spausdinimas, vėliavų pakėlimas naktimis prieš Nepriklausomos Lietuvos šventes, tautinės demonstracijos Kauno kapuose prie karių kapų Vėlinių dieną ir daug kitų panašių įvykių. Suimtuosius, po ilgų ir žiaurių kankinimų, jeigu likdavo dar gyvi, už akių nuteisdavo 10 metų, o vėliau ir 25 metams priverčiamo darbo stovyklose (lageriuose). Sunkus buvo vėliau išvežtųjų (ištremtų) žmonių grįžimas į Lietuvą. Nežinia, kokiais pažymiais ištremtieji buvo skirstomi grįžtant į Lietuvą: 1) vieni grįždavo su teise apsigyventi savo buvusioje gyvenamoje vietovėje ir teise atgauti savo buvusį turtą (be žemės); 2) antri, taip pat, su teisę grįžti į savo senąsias gyvenamas vietas, bet be teisės atgauti turėtą turtą; 3) kiti — be teisės atgauti savo turtą, bet su teise apsigyventi Lietuvoje, tik kitame rajone; 4) buvo nemaža tokių, kurie negavo net teisės apsigyventi Lietuvoje. Tokie, paleisti iš tremties Sibire, apsigyvendavo kur nors ten pat, Sibire, ar Kazachstane, arba kraustydavosi kur nors arčiau namų į Gudiją, Ukrainą ar Kaliningrado sritį — buvusius Rytprūsius, iš kur, po kelių metų, su draugų pagalba, persikeldavo į Lietuvą.

III. GYVENTOJŲ UŽSIĖMIMAI

Jau 1947 metais spaudoje pasirodė pirmieji kvietimai ūkininkams stoti į "kolektyvinius ūkius", trumpai vadinamus "kolūkius", arba iš rusiško — "kolchozus". Tačiau, visa ūkininkijos masė vieningai pasipriešino savo žemių ir gyvo, bei negyvo, inventoriaus atidavimui į bendrą sukolektyvintą "visuomeninį" ūkį. Tuomet1947 m. rudenį, 1948 ir 1949 metais, imtasi masiniai tremti ūkininkus į Sibirą, ypatingai pažangesnius ir aktyvesnius. Buvo skelbiama, kad tremiami "buožės", t. y. skambūs ūkininkai, kurie išnaudojo samdomą darbo jėgą. Tačiau, ištremtųjų tarpan pateko labai daug vidutinių ūkininkų (10-20 ha) ir net smulkių ūkių (1-5 ha) savininkų, kurie niekuomet neturėjo samdomos darbo jėgos. Šie buvo tremiami, neva, kaip palaikantieji partizanus, faktinai, gi, už tai, kad priešinosi kolchozų tvėrimui.

1947 metais prasidėjo kolchozų steigimas, kuris baigėsi 1951 metais. Trėmimų įbauginta ūkininkija išpalengvo pradėjo įsirašinėti į kolchozus, tuo labiau, kad stambesniems ūkiams (10-30 ha) nuo 1947 m. pradėjo iš naujo perskaičiuoti mokesčius už paskutinius 4 metus, uždėdami ūkiams nuo 10,000 iki 30,000 rublių papildomų mokesčių. Negalintieji išmokėtų tų papildomų mokesčių, ūkininkai būdavo teismo nuteisiami nuo 1 iki 5 metų priverčiamų darbų kalėjimo ir atsidurdavo Sibiro ar Vorkutos lageriuose. Daug ūkininkų, matydami negalėsią mokesčių išmokėti, perduodavo visą savo ūkį kolchozui, o patys kraustydavosi į miestus, tapdami miesto proletarais.

Pradžioje kolchozai buvo labai maži — 200-300 ha (500 - 800 akrų). Bet suėmus visus li-

kusius nuo tremties ūkininkus į kolchozus, 1951-1953 m. kolchozus pradėjo stambinti į ūkius, turinčius 1,000 - 3,500 ha (2,500 - 9,000 akrų) žemės, sujungdami į vieną keletą gretimų mažažemių kolchozų. Pirmuosius 2, 3 ar 5 metus kolchozai nemokėjo savo nariams kolchozininkams už darbą jokio atlyginimo.

Paskutiniais metais, kolchozams materialiai kiek sustiprėjus, išmoka už darbadienį nuo 0,5 rb. iki 4 rb. Tačiau tokių, kurie moka už darbadienį po 4 rb. visoje okupuotoje Lietuvoje yra gal kokie 20-30 reprezentacinių ūkių. Likusieji moka žymiai mažiau. Viso Lietuvoje yra apie 1,800 kolchozų ir sovchozų. Be to, kolchozai išduoda už darbadienį nuo 1 iki 2,5 kg grūdų, šiek tiek stambių pašarų karvei.

Darbadienio sąvoka irgi nėra vienoda visuose kolchozuose, pav. viename kolchoze paskirta per darbadienį su pora arklių suarti 0,5 ha., kitame — 0,6 ha, o, kai kur, net visą hektarą. Taip skiriasi ir kitų žemės ūkio darbų atlikimas, kuriuo apibūdinamas darbadienis.

Laukuose dirbantieji kolchozininkai, per metus, retai kas sudaro 200 darbadienių. Kiek geriau dirbantiems gyvulių fermose (karvių melžėjos, kiaulių šerėjos ir t.t.), kuriose retkarčiais išdirba iki 500 darbadienių į metus, bet užtai jų darbo diena tęsiasi nuo ankstybo ryto iki vėlaus vakaro.

Kaip taisyklė, kolchozininkų šeima gyvena savo nuosavame name, turi 0,6 ha (pusantro akro) dydžio žemės sklypą, įskaitant ir sodą, turi teisę laikyti 1 karvę, 2 kiaules, keletą vištų. Sovietiniai ūkiai (sovchozai) susidarė buvusių didesnių dvarų centrų bazėje, prie jų buvo priskirtos žemės keletos apylinkės sodžių. Sovchozai turi nuo 2,000 - 5,000 ha (5,000 - 13,000 akrų) žemės. Gyvenusieji priskirtuose prie sovchozo sodžių žemėse ūkininkai galėjo likti gyventi nuosavame gyvenamam name ir automatiniai pasidarė sovchozų darbininkais (pavartojus seną terminą — kumečiais). Šie darbininkai apmokami pamėnesiui už atliktą darbą pagal vienetinį apskaičiavimą. Jie turi 0,15 ha (0,37 akro) sodybinio sklypo, gali turėti karvę, kiaulę, vištų.

Skirtumas atlyginime tarp sovchozų darbininkų ir kolchozininkų yra tas, kad sovchozų darbininkai kas mėnuo gauna atlyginimą už atliktą darbą, nežiūrint nei derliaus, nei kitų davinių. Kolchozininkai, gi, dirba visus metus, nežinodami, kiek jie uždirbs. Mat, kolchozininkai gauna už darbadienius atlyginimą iš bendrų kolchozo pajamų, atmetus sumas, skirtas nedalomam fondui (pagrindinės lėšos skirtos kapitalinėms statyboms), atmetus mokesčiams, bendras kolchozo išlaidas — remontams, atlyginimus pirmininkui ir specialistams, smulkiems įsigijimams ir pan. Kas lieka iš bendrųjų pajamų, skirstoma kolchozininkų darbadieniams. Iš to ir seka, kad geriau tvarkomi kolchozai, su geresnėmis žemėmis ir geru pirmininku, išmoka kolchozininkams šiokią tokią sumą. Gi, prasti išmoka už darbadienius tik grašius.

Gyvenantieji miestuose gyventojai, kadangi visiškai neleidžiama užsiimti net ir smulkiais amatais ar panašiais privačiais užsiėmimais, yra priversti eiti dirbti į valdiškas statybas, įmones, įstaigas, kooperatines organizacijas.

IV. TERITORINIS LIETUVOS PADALINIMAS

Iki 1949 m. Lietuva buvo suskirstyta į maždaug 30 apskričių. Organizavus kolchozus pasirodė, kad jų kiekviename apskrityje susidarė virš 100. Tokį kolchozų kiekį nesugebėjo kontroliuoti, bei jiems vadovauti, nei apskrities vykdomasis komitetas, nei apskrities partijos komitetas. Todėl, nuo 1949 metų rugsėjo 1 d. okupuotoje Lietuvoje buvo pravesta apskričių reorganizacija: buvo panaikintos visos apskritys ir įsteigti 87 rajonai. Be to, kaip minėjau, 1951-53 m. kolchozai buvo sustambinti ir tokiu būdu kiekviename rajone jų liko nuo 20 iki 30. Tokį kolchozų kiekį jau galėjo lengvai kontroliuoti ir jiems vadovauti rajono vykdomasis komitetas ir rajono partijos komitetas. Laikui bėgant, administracijai įgijus daugiau patyrimo, rajonų kiekį nuo 1957 m. pradėta mažinti ir 1964 metais buvo likę tik 41 rajonas. Tačiau 1964 m. rudenį buvo įsteigti vėl 2 nauji rajonai — Širvintų ir N. Akmenės. Tokiu būdu 1965 m. sausio 1 d. Lietuva buvo paskirstyta į 43 kaimų rajonus ir 6 didžiųjų miestų teritorijas.

V. PRAMONĖ

II Pasaulinio karo eigoje buvusi Lietuvos pramonė didesniame ar mažesniame laipsnyje buvo sugriauta, elektros stotys išsprogdintos. Karo audrai praūžus, likę tų įmonių inžinieriai ir darbininkai pradėjo pramonės įmones atstatinėti. Iki 1947 m. galo beveik visos įmonės buvo aplopytos ir pradėjo gamybą.

Pokarinių penkmečių planuose buvo numatyta okupuotoje Lietuvoje žymiai išvystyti pramonės produkciją ir todėl, iš pradžių, Vilniuje ir Kaune, o vėliau ir kituose miestuose, pradėta statyti didelės pramonės įmonės, skirtos visą Sovietų Sąjungą aprūpinti savo gaminiais. Šiuo laiku visuose rajonų miestuose statomos pramonės

įmonės, kuriose, užbaigus jų įrengimus, dirbs po keletą tūkstančių darbininkų.

Pagal sovietinės statistikos davinius iš 1965 m. sausio 1 d., jau veikianti Lietuvos pramonė pagaminanti per 27 dienas tiek, kiek prieškarinė nepriklausomos Lietuvos pramonė pagamindavo per visus metus. Tačiau, šių gaminių didžiausia dalis išvežama į kitas sovietines respublikas ir šiek tiek į užsienį, žinoma, ne kaip Lietuvos, bet kaip Sovietų Sąjungos produkcija.

VI. PREKYBA

Didesniuose miestuose: Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Klaipėdoje ir kurortiniuose miestuose: Druskininkuose, Palangoje ir Neringos kurortuose, prekiauja Valstybinės Prekybos įmonės, tiesioginiai priklausančios Prekybos ministerijai. Visuose kituose miestuose ir kaimų vietovėse prekiauja Vartotojų kooperacija — žemiausia grandis vartotojų kooperatyvų, kurie sujungti į Rajono vartotojų kooperatyvų sąjungą — sutrumpintai vadinamą Rajkoopsąjunga —RKS. Rajoninės sąjungos įeina į Lietuvos Vartotojų Kooperatyvų Sąjungos sudėtį, trumpai vadinama Lietkoopsąjunga — LKS. Valstybinės prekybos įmones patalpomis (parduotuvėms, valgykloms, restoranams, sandėliams) aprūpina Miestų Vykdomieji komitetai. Vartotojų kooperacija, kaip mieste taip ir kaime, nesant iš senesnių laikų prekybos įmonių patalpų, pati iš savo lėšų turi statyti prekybos įmones.

a) Aprūpinimas prekėmis

Iki 1960 m. buvo didelis prekių badas. Trūkstant prekių, gyventojai išpirkdavo kad ir žemos kokybės prekes. Nuo 1960 m. prekių tiekimas prekybos įmonėms pagausėjo, tačiau jų kokybė nepagerėjo. Dalis tinkamų prekių išparduodama, tačiau labai didelė dalis parvežtų prekių užsilieka, nes ar savo išdirbimu, ar medžiagos rūšimi, gyventojams nepatinka, o, svarbiausia, dėl augštų kainų ir labai menkos pirkėjų perkamos galios, gyventojai prekių negali įpirkti. Neinančių ir neturinčių paklausos prekių kiekiai, metai iš metų, didėja visose prekybos tinklo grandyse ir į juos įdėti milžiniški kapitalai guli be apyvartos.

b) Prekių kainos

Okupuotoje Lietuvoje didžiumos prekių kainos yra 1.2 - 1.4 karto augštesnės, negu J. A. Valstybėse. Tačiau, kaikurių prekių kainos yra dar augštesnės: sviesto kilogramas Lietuvoje kainuoja 3,5 rb., o J.A.V. kainuoja 1 dol. 72 centus, t. y. per pusę pigiau; cukraus kilogramas Lietuvoje kainuoja 78 kap., čia — apie 26 centus, t. y., tris kart pigiau. Be to, kaimo krautuvėse dalis prekių (cukrus, saldainiai, įvairūs audiniai, avalynė, pasiūti rūbai, trikotažo gaminiai ir dar kai kas) kainuoja 7 proc. brangiau, negu miesto krautuvėse.

VII. DIRBANČIŲJŲ ATLYGINIMAS

Dirbantieji, bendrai, gauna tarp 40 ir 80 rb. atlyginimo į mėnesį. Dirbantieji fabrikuose, ypatingai metalo apdirbimo, gauna apie 100 rb. į mėnesį. Inžinieriai gauna kiek daugiau — tarp 120 ir 160 rb. į mėnesį. Pradedantieji dirbti gydytojai dabar gauna 100 rb. į mėnesį, mokytojai gauna nuo 70 iki 120 rb. į mėnesį, žiūrint mokslo cenzo, darbo stažo ir pamokų skaičiaus į savaitę.

Kadangi, palyginus su prekių kainomis, atlyginimai yra labai maži, todėl tenka eiti į darbą žmonoms ir kiek subrendusiems 16-17 metų vaikams.

VIII. GYVENTOJŲ KIEKIS IR SUDĖTIS

		1940. I. 1 d.	1959. I. 15 d.
Viso	gyventojų	3.215 tūkst.	2.711 tūkst.
iš jų	lietuvių	2.348 "	2.151 "
	rusų	81 "	231 "
	ukrainiečių	— "	18 "
	gudų	23 "	30 "
	lenkų	317 "	230 "
	žydų	275 "	25 "
	vokiečių	104 "	—
	latvių	8 "	6 "
	kitų tautybių	59 "	20 "

Kaip matosi, bendras gyventojų sumažėjimas siekia 504 tūkstančius; iš to skaičiaus lietuvių sumažėjo 197 tūkstančiais. O kiek per 20 metų turėjo būti prieauglio?

Šaulei

GENOVAITEI GRIKAVIČIENEI

mirus, jos vyrui šauliui JONUI GRIKAVIČIUI reiškiame gilią užuojautą

Juozo Daumanto Šaulių Kuopos Šauliai

Vilnius 1916 metais

VILNIAUS DIDĮJĮ SEIMĄ PRISIMENANT

(60 metų proga)

JONAS MIŠKINIS

1905 metais Rusija pralaimėjo karą su Japonija. Rusijoje kilo revoliucija prieš netikusią caro valdžią.

Sukilimo audra prasidėjo Petrapilyje 1905 m. pradžioje ir tų metų rudenį apėmė visą Rusijos valstybę. Tas sukilimas palietė ir Lietuvą.

Kadangi Lietuva buvo Rusijos pavergta, o jos gyventojus caro valdžia labiau spaudė kaip Rusijos, tai nuo sukilimo neatsiliko ir Lietuva.

Darbininkai reikalavo geresnio gyvenimo ir iš pačių dirbamos žemės, nuosavybės, pavergtos tautos ėmė reikalauti teisės tvarkytis savo gyvenimą.

Kai kurios Lietuvos politinės partijos ir žmonės ėmė kovoti su caro policija. Rusai mokytojai ir valsčių raštininkai buvo atstatyti, nes jie nemokėjo lietuviškos kalbos ir žmonės negalėjo su jai ssusikalbėti. Rusų caro valdžia sumišo ir nebežinojo kas bedaryti. Tais pačiais metais spalio 30 d. caras buvo priverstas paskelbti manifestą (viešą pareiškimą) įvedantį konstitucinę valdymo sistemą.

Lietuvos inteligentai ir susipratusieji žmonės stojo ryžtingai ginti Lietuvos reikalų, nors tada dar nenumanydami apie Lietuvos valstybės nepriklausomybę, tačiau stengėsi reikalaudami visiškai pavergtam kraštui suteikti daugiau laisvių ir pagaliau, autonomiją. Lietuvos patriotų darbo vaisius buvo Didysis Vilniaus Seimas, turėjęs nepaprastai didelės reikšmės Lietuvos atgimimui.

ORGANIZACINIS KOMITETAS

Seimui šaukti Vilniuje susidarė lietuvių inteligentų komitetas su pirmininku dr. J. Basanavičium. Komitetas išleido atsišaukimą į lietuvių tautą, kuriuo kvietė siųsti atstovus iš visų Lietuvos kampelių. Lietuviai į atsišaukimą labai gyvai atsiliepė. Ir, štai, 1905 m. gruodžio mėn. 4 d., pirmą kartą susirinko Vilniuje Lietuvos reikalų apsvarstyti Didysis Vilniaus Seimas. Jis, iš esmės skyrėsi nuo ankstyvesniųjų istorinės Lietuvos seimų. Seimas buvo gaivališkas beatgimstančios lietuvių tautos pasireiškimas 1905 metų revoliucijos sąlygose.

DALYVIAI IR NUTARIMAI

Į seimą suvažiavo visų luomų ir sluogsnių atstovai iš visų Lietuvos valsčių ir parapijų. Susirinko daugiau kaip 2,000 asmenų. Daugiausia atvyko paprastų kaimiečių, bet daug buvo ir inteligentų, atvykusių net iš tolimiausių Rusijos vietovių. Mažąją Lietuvą seime atstovavo Jonas Vanagaitis iš Tilžės.

Seimas posėdžiavo dvi dienas. Prezidiumą sudarė: dr. Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, inž. Kazys Kairys, kun. prof. Bučys, ir J. Steikūnas — pirmininkai, J. Gabrys, L. Gira ir Pr. Klimaitis — sekretoriai.

Nežiūrint suvažiavusiųjų gausumo ir įvairumo, svarstymai vyko gana sklandžiai. Seimas, priėmęs daug nutarimų bei rezoliucijų, vienbalsiai pasmerkė Rusijos vyriausybę, pikčiausią lietuvių priešą ir pareikalavo iš caro valdžios štai ką: 1. autonomiją, t. y. savivaldą Lietuvai su seimu Vilniuje; 2. kad mokyklose mokslas būtų mokoma gimtąja kalba pačių žmonių rinktųjų mokytojų ir 3. kad valsčiuose būtų vartojama lietuviška kalba. Toms rezoliucijoms ištisai pritarė ne tik lietuviai, bet ir lenkiškai kalbėjusieji. Šių pastarųjų matyt būta nemažai, nes rezoliucijos ir kai kurių kalbos buvo verčiamos į lenkų kalbą.

Seimo posėdžiai vyko karšta, pakilusia nuotaika. Jie pasibaigė gruodžio mėn. 5 d. apie vidurnaktį. Tą pačią naktį seimo nutarimai buvo atspausdinti ir rytojaus dieną išdalinti grįžtantiems į namus delegatams. Todėl seimo nutarimai bematant paplito po visą Lietuvos kraštą ir giliai sujaudino žmones, kurie tuoj ėmė veikti prieš caro valdžios valdininkus. Visi rusai mokytojai, žandarai, policininkai, valsčių raštinių sekretoriai ir jų padėjėjai buvo išvaikyti. Rusų valdžia teišsilaikė tik gubernijų ir apskričių centruose, o šiaip visas kraštas buvo laisvas. Tačiau dar nebuvo atėjusi laisvės valanda. Rusai, atsipeikėję, į Lietuvą sutraukė daug kariuomenės ir po visą kraštą išsklaidė dragūnų būrius, kurie ginklu ir smurtu užgniaužė vos laisviau atsikvėpusius žmones ir į senas vietas vėl grąžino rusų valdininkus ir mokytojus.

PERSEKIOJIMAS

Taigi caro valdžiai pasisekė nuslopinti sukilimus. Prasidėjo sukilėlių žudymai, areštai, trėmimai. Daug Lietuvos sukilėlių vadų nukentėjo: vieni buvo ištremti Sibiran, kiti sukišti į kalėjimus. Spaudos, žodžio ir draugijų laisvė buvo suvaržyta. Į mokyklas vėl buvo skiriami nemoką vietos kalbos rusai mokytojai, vėl įsiviešpatavo priespauda. Tačiau visiškai užgniaužti visuomenės gyvenimo caro valdžia jau nebepajėgė.

Kai uždraudė jaunimui kurti draugijas, tai įsisteigė slaptų kuopelių. Retai teleisdavo daryti viešus vakarus su vaidinimais, tai slaptų vakarėlių buvo daroma kone kiekviename didesniame sodžiuje. Uždraudė politines partijas, tai susiorganizavo slaptų. Ir sunku buvo caro valdžiai beužgniaužti sukilęs visuomenės kultūrinis gyvenimas.

TAUTINĖS IDĖJOS VEDĖ Į NEPRIKLAUSOMYBĘ

1914 m. kilo Rusijos ir Vokietijos karas, kuris labai nuvargino ir nualino Lietuvos kraštą. Lietuvos žemėje prasidėjo smarkūs mūšiai ir didelių kariuomenių žygiavimai. Mūšių metu buvo išdeginta daug kaimų ir miestelių, daug žmonių turto sunaikinta. Vietomis ištisos apylinkės buvo pelenais paleistos. Daugybė lietuvių jaunų vyrų buvo pašaukta į karą ir žuvo pirmuose mūšiuose, kiti, gi, pateko vokiečių nelaisvėn.

Pagaliau, 1915 m. rusų kariuomenė nebeįstengė atsilaikyti prieš vokiečius ir iš Lietuvos visai pasitraukė. Lietuvoj įsiviešpatavo vokiečiai. Tuomet žmonių gyvenimas buvo taip suvaržytas, kad žmogus ir pakrutėti nebegalėjo: laikraščiai buvo panaikinti, keliauti iš vienos apskrities į kitą — uždrausta, daryti kultūrinius susirinkimus vokiečiai griežtai draudė. Vokiečių kariai sauvaliavo, plėšė pavergtą mūsų kraštą: imdavo dykai ar apydykiai maistą, javus ir kitokius turtus, gyventojus vargindavo prievartos darbais.

Rusijos kilusi revoliucija, be kitų laisvių, paskelbė, kad visos priklausę Rusijos valstybei tautos gali laisvai spręsti savo likimą ir tvarkytis pačios.

Bet, tuo metu Lietuva buvo vokiečių kariuomenės užimta, ir jai rūpėjo Lietuvą kaip nors prijungti prie Vokietijos. Kai Vokietijos valdžia įsitikino karo nelaimėsianti, o čia dar rusų revoliucija paskelbė tautų apsisprendimą, todėl imti ir paskelbti, kad Lietuva prijungiama prie Vokietijos, buvo nepatogu. Gi, norėjo padaryti taip, kad atrodytų neva pati Lietuva norinti susidėti su Vokietija.

Vokiečių karo vyriausybė leido lietuviams Vilniuje sušaukti suvažiavimą, kuriame dalyvavo apie 200 atstovų. Tas suvažiavimas nutarė, kad Lietuvos žemės turi sudaryti nepriklausomą valstybę. Be to, suvažiavimas išsirinko nuolatinę Tarybą iš 20 žmonių, kuri 1918 m. vasario mėn. 16 dieną paskelbė atstatanti Lietuvos valstybę etnografinėse ribose su sostine Vilniuje.

Tai, štai, Vilniaus seimo darbų atminimas, jo nutarimai, pasiliko lietuvių širdyse ir, valandai išmušus, tie nutarimai buvo įvykdyti, tik žymiai plačiau — su ginklu rankose, kovos lauke — lietuviai iškovojo nepriklausomybę.

EPIZODAS IŠ LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ SU MŪSŲ PIETŲ KAIMYNU

BUTEGEIDIETIS

(PABAIGA)

Grįžkime prie būrio veiksmų. Žvalgomieji patruliai vykdė savo uždavinį, kiekvienas savo kryptyje. Lenkų kavalerija žygiavo Kovarskas - Traupiai - Taujėnai - Ukmergė kryptimi.

Taujėnuose buvo prekybos diena (turgus). Aplinkinių kaimų ūkininkai nuvažiavę prekiavo. Apie pusiaudienį patrulis Nr. 3 (viršininkas Cimulianskas) pasiekė Taujėnus. Iš kitos pusės, lenkų kavalerijos joja (žvalgomoji ar žygio saugos) taip pat pasiekė Taujėnus. Patrulio Nr. 3 viršininkas pastebėjęs beatjojančius lenkus į Taujėnų miestelį, nutarė trauktis atgal Ukmergės link. Tuo tarpu lenkai irgi pastebėjo (ar gal koks šnipukas pranešė) patrulį Nr. 3 jau besitraukiantį. Lenkų kavalerijos joja karžygiškai nusiteikusi, negaišdama metėsi raitųjų atakon. Tuo metu patrulis Nr. 3 jau buvo išėjęs iš Taujėnų miestelio. Patrulio viršininkas, pastebėjęs, kad lenkai atakuoja, sukomandavo: "Priešas iš užpakalio, gulk!". Po tos komandos sekė sekanti komanda: "Į priekinį raitelį, šauk!". Toliau sekė: "Į sekantį raitelį ant kelio, šauk!" ir t.t. Nei viena salvė neliko prašauta. Kiekvienos salvės išdavoje buvo kliudyta ar tai ratielis, ar arklys. Lenkai, pajutę taiklius patrulio šūvius ir jau turėdami nuostolių, lietuvių patrulio nepasiekę, pasuko atgal ir nudūmė. Šiame susidūrime buvo laimėtos ir nežymios trofėjos.

ETNOGRAFINIŲ SIENŲ PROBLEMA

Čia tenka pažymėti, kad dar nuo Vilniaus Didžiojo Seimo laikų dauguma lietuvių pasiliko ištikimi etnografinės Lietuvos idejai. Todėl ir nepriklausomybės paskelbimo tekste ir daugelyje kitų istorinių aktų bei raštų bylojama, kad buvo siekiama atstatyti Lietuvos valstybę tik etnografinėse sienose, nors iš pradžių tos sienos niekur aiškiai nebuvo išbrėžtos ir išaiškintos. Dėl daugelio lietuvių tautos istorinių aplinkybių, aplamai, etnografinės lietuvių sienos ne visur yra aiškios. Daug kur kitur esąs svarbiausias pažymys — kalba, Lietuvoje negalėjo turėti lemiamos reikšmės, nes lietuviai, gyvendami valstybinėj ar politinėj vienybėj su gudais ir lenkais, o vakaruose su vokiečiais, daug kur pasisavino gudų, lenkų ir vokiečių kalbas. Airių ir kai kurių kitų tautų pavyzdžiu, lietuviams pagrindiniais etnografiniais pažymiais reikėjo laikyti ne vien tik kalbą, bet ir kilmę, istoriją, kultūrą.

Lietuvių etnografiniai ir, iš viso, tautiniai siekimai smarkiausiai susidūrė su lenkų nusistatymais ir siekimais. Lenkų vadovaujančios asmenybės buvo iš viso priešingos lietuvių tautiniam atgimimui ir visoms lietuvių pastangoms išugdyti savo tautinę kultūrą ir sudaryti jai tarpti ypatingas sąlygas, atstatant nepriklausomą Lietuvos valstybę, į kurios sienas įeitų ne tik lenkiškumo mažiau tepaliesta Šiaurinė Lietuva, bet ir bent kalbiškai stipriau nutautinta Pietinė Lietuva su Vilniumi, Trakais, Lyda, Gardinu, Seinais. Tautinis lietuvių judėjimas lenkų būdavo apšaukiamas litvomanišku ir kenksmingu ne tik lenkų, bet ir lietuvių ateičiai.

Kai lietuviška srovė pasidarė pakankamai stipri savo valstybę atstatyti, tai lietuvių ir lenkų kova persimetė daugiausia į abiejų valstybių sienų nustatymo ir valstybinių santykių sudarymo klausimus. Nors lenkai neginčijo, kad Pietinės Lietuvos gyventojų dauguma yra lietuvių ir gudų kilmės, bet tvirtino, kad dauguma gyventojų kalba lenkiškai ir yra lenkų kultūros, todėl jie laikytini lenkais, bet ne lietuviais. Lenkijos lenkams energingai talkininkavo Vilniaus ir kitų miestų, o taip pat ir Lietuvos dvarų, lenkiškos orientacijos šviesuomenė. O jos būta apstu.

Lietuvių ir lenkų santykiai ypatingai įsitempė, atstatant Lietuvos ir Lenkijos valstybes: iš pradžių, dar vokiečių okupacijos metu, o paskui ir Nepriklausomybės karuose. Draugiškai ir taikingai klausimo išspręsti nepavyko, ir jis nuolat buvo sprendžiamas jėga, kurią lenkai daug anksčiau pradėjo organizuoti. Lemiamos reikšmės, kaip žinome, turėjo lenkų kariuomenės įsiveržimas į Vilnių 1920 metų rudenį. Tuo būdu susidarė būklė, iš kurios išeities nepajėgė rasti ne tik lietuviai, bet tuo laiku dar labai autoritetinga, pati Tautų Sąjunga.

Patrulio susidūrimas su lenkų žymiai skaitlingesne joja ir nelygios dvikovės laimėjimas, yra labai būdingas pažymys, apibūdinantis Lietuvos karį. Plk. ltn. K. Ališausko žodžiais, "lenkų kavalerijos kareiviai daugumoje buvo seni kovotojai". O tas labai daug reiškia. Mūsų pusėje, gi, patrulyje Nr. 3, su šiokia tokia kovos patirtimi buvo tik patrulio viršininkas Cimulianskas, o kiti visi 5 buvo jauni kovotojai, tik prieš 2 ar 3 mėn. pašaukti kariuomenėn, bet kas būtiniausiai reikalinga žinoti kiekvienam kariui kautynėse, parengime įgyti jau spėję. Patrulis Nr. 3 (viršininkas Cimulianskas) iš Taujėnų traukėsi (bėgo), tačiau, ten pat, ryžtingoje dvikovėje, sumušė galingesnį priešą.

Patrulio viršininkas kautynėse buvo drąsus, sumanus, griežtas, įtakingas, ramus ir nesiblaškantis. Jo pavaldiniai, jauni kovotojai fiziniu ir moraliniu atžvilgiu buvo lygūs savo viršininkui. Kovėsi, nors trumpai, bet didvyriškai. Drąsūs patrulio veiksmai lenkų kavalerijos vadovybę suklaidino, kartu išgelbėjo ir patrulio gyvybę (lenkų kavalerijos rinktinė sutiktus karius bei šaulius nelaisvėn neėmė, bet žvėriškai šaudė juos vietoje). Taip patrulis užkirto kelią lenkams Ukmergės link.

Po šio trumpo mažų dalinių susidūrimo, lenkų kavalerijos brigada, negaišindama laiko, mažais lauko keliais, miškingomis vietovėmis, Taujėnus ir Siesikus aplenkdama iš šiaurės, numarširavo Kėdainių link.

Visų pamirštas, o gal mažai kam ir žinomas, šis smulkių padalinių susirėmimas, įvykęs ties Taujėnais, baigia nueiti į visišką paslaptį ir prisidengti amžinybės kapu, be jokio pėdsako. Tiesa, lenkų karinėje literatūroje jis paminėtas, bet tik pats faktas ir tik tiek, kiek jiems buvo naudinga ir pageidautina. Mūsų karinėje literatūroje jis liko be pėdsako. Plk. K. Žukas, savo knygoje, aprašydamas Širvintų kautynes, užvardino "Stebuklas ties Širvintomis". Šias, gi, kautynes užvardinčiau "Stebuklas ties Taujėnais". Taujėnų stebuklas, gal būt, yra žymiai svarbesnis negu stebuklas ties Širvintomis. Reikia tik įsivaizduoti, kas būtų atsitikę, jei visi lenkų 11 eskadronų būtų marširavę Ukmergės link. Manau, kad lapkričio mėn. 19 d. mūšis ties Širvintomis nebūtų įgavęs tokios reikšmės. Manau, kad būtų buvę visai kiti rezultatai. Manau, neapsiriksiu sakydamas, kad kautynės ties Širvintomis ir ties Taujėnais buvo lemiamos dėl *laisvės ar vergijos*.

Pranešimai vyko savo laiku: patruliai sugrįžo nustatytu laiku. Ryšio patrulis su 2 p. p. batalionu, jieškodamas jo, buvo nuėjęs apie 4 kilometrus už Vidiškių, Lyduokių link. Deja, bataliono nesuradęs grįžo atgal. Iš komandos prisiuntė vakarienę, kartu ir įsakymą: iš dv. Podworyszki persikelti į Kunigiškių kaimą. Kaimynas iš kairės 8 p. p. Mokomoji komanda Siesikuose. Į Kunigiškių kaimą atvykau lapkričio 19 d. vakare. Kunigiškių kaime išbuvau iki lenkų kavalerijos išvykimo iš mūsų veikimo ribų. Tuo ir baigėsi Mokomosios komandos dalyvavimas karo veiksmuose.

— — —

Karo veiksmams užsibaigus, Mokomosios komandos mokymo programa buvo peržiūrėta ir pritaikyta taikos metui.

1921 m. vasaros viduryje buvau perkeltas į Ūkio kuopą, o 1922 m. vasario pradžioje buvau paskirtas laikinai eiti kulk. kuopos vado pareigas.

Būdamas kulk. kuopos vadu, turėjau porą dešimčių arklių. Tame skaičiuje buvo 2 žemaitukai eržilai. Abu vienodos spalvos (mėlynai širmi ir labai tamsių karčių ir uodegų), abu beveik vienodo ūgio, abu vienodo temperamento, abu vienodo greičio ir eisenos, tik vienas buvo laikomas jojamu, o kitas kinkomas į kulkosvaidžio vežimėlį. To arklio prižiūrėtojas ir sunkaus kulkosvaidžio vežimėlio viršininkas L. buvo labai doras, sąžiningas, darbštus ir rimtas, ne tik karys, bet ir žmogus, ar pilietis. Linksmos ir geros išvaizdos. Su ūsais, visai panašiais į katino. Šituos du žemaitukus, pakinkytus į porinį vežimą, mokėdavo suvaldyti tik jis, ir jie tik jo klausydavo.

Vykstant pulko štaban ar ūkio skyriun, vykdavau dažniausiai važiuotas, su tais žemaitukais ir su tuo vežiku. Ir taip, vieną kartą, bevažiuojant į pulko štabą, vežikas pradėjo pasakoti man, apie įvykį ties Taujėnais ir apie kitų dviejų patrulių veiksmus. Pasirodo, kuopoje buvo vienas iš tų, kuriuos aš buvau pasiuntęs žvalgybon iš Kurėnų kaimo. Tik nebeatsimenu, kuriame patrulyje jis dalyvavo, ar patrulyje Nr. 1, kur viršininkas buvo Plungė, ar patrulyje Nr. 2, kur viršininkas buvo Jonaitis. Nujautimas sako man, kad jis buvo antrajame patrulyje. Tuomet jaunas kareivis N., dabar buvo kulkosvaidžių kuopoje kulkosvaidžio viršininkas — skyrininkas. Jis keletą kartų prisiminęs ir su pasitenkinimu pasakojęs, kaip jauni kovotojai privertę savo viršininką, sąžiningai vykdyti gautąjį uždavinį. Lapkričio 19 d. 1920 m., kada aš pasiunčiau tris žvalgomuosius patrulius iš Kurėnų kaimo, tikslu jieškoti priešą ir sekti jo veiksmus, vienas iš patrulių viršininkų (pirmojo, ar antrojo) pabūgo. Matomai, jam pasivaidino, kad priešo pirmoji kulka jį nukaus. Vos tik keletą kilometrų paėjus nuo Kurėnų kaimo, patrulio viršininkas, pradėjęs įrodinėti savo pavaldiniams, kad lenkai yra raiti, o mes pėsti, taigi, su lenkais susitikę nebepabėgsime ir ne-

bepasislėpsime: "Lenkų yra daug, o mūsų tik šeši. Gerai, jei mus paims į nelaisvę, o jei sušaudys, kas tada? Susitikę su lenkais, nebespėsime pasiųsti pranešimą užtvaros viršininkui. Tad ar negeriau, jei šiek tiek paeisime dar, miškelyje sustosime, o 13 val. parašysime pranešimą, kurį, vienas iš mūsų nuneš būrio vadui, o likusieji 16 val. grįšime į Kurėnų kaimą — į būrį? Pranešime, kad priešo niekur nepastebėjome ir visa bus tvarkoje".

Bet pasirodė, kad šitas patrulio viršininko pasiūlymas jauniems kovotojams nepatiko, ir su viršininko pasiūlymu jie nesutiko. Iš savo pusės, jie pareikalavo uždavinį vykdyti taip, kaip įsakyta, priešingu atveju būsią priversti pranešti būrio vadui (garbė motinoms ir tėvams, kurie išaugino ir išauklėjo tokius sūnus). Patrulio viršininkas nebesipriešinęs ir patrulyje nesusipratimų daugiau nebebuvę.

Po keliolikos metų, tolesnei tarnybai buvau perkeltas į Ukmergę. Begyvenant Ukmergėje, man prisiminė visų pamirštas ir iš viso mažai kam težinomas, 7 p. p. Mokomosios komandos žvalgomojo patrulio susikovimas su lenkų kavalerijos joja Taujėnų priemiestyje, and kelio Ukmergė - Taujėnai. Mūsų karinėje literatūroje jis visai neminimas, o gal aš to nepastebėjau? Yra vertimas straipsnio "Vilniaus kavalerijos bri gados reidas Kėdainių kryptimi", Michniewicz Hetman rtm. *Mūsų Žinynas* Nr. 28, t. X, Kaunas, 1926. Ten pasakyta: "19-tą dieną mūsų joja Taujėnuose tikrai turėjo susidūrimą su 4-to (7-to, B.) lietuvių pėstininkų pulko būreliu ir patvirtino to paties pulko ėjimą iš Ukmergės Kovarsko link". Tai ir viskas, kas yra minima apie tai mūsų verstinėje literatūroje.

Kartą, iš Šventosios upės slėnio eidamas, nenuėjau tiesiog į miestą, bet pasukau į plentą, o vėliau plentu pasukau į Ukmergę. Praeinant pro plk. ltn. Pošiūno namelį, pastebėjau, kad namelio savininkas sėdi sodelyje ir skaito knygą. Užkalbinau jį. Plk. ltn. Pošiūnas paprašė mane užeiti į sodelį, nes norįs pasikalbėti vienu jam rūpimu klausimu. Ant statelio gulėjo lenkų karinis žurnalas "Bellona". Besikalbant ir bevartant žurnalą, prisiminė man ir vėl to žvalgomojo patrulio veiksmai susitikus su lenkų kavalerijos joja ties Taujėnais. Tad ir užklausiau pulkininką, ar yra bent kiek žinoma apie šias kautynes, ir jei žinoma, tai iš kokių šaltinių? Plk. ltn. Pošiūnas man štai ką pasakė: "Taip, man teko skaityti "Bellonoje" apie lenkų kavalerijos jojos susikovimą su lietuvių patruliu ties Taujėnais". Toliau jis pasakojo apie lenkų kavalerijos viršininkų samprotavimus dėl įvykusio įvykio ties Taujėnais. Tie samprotavimai buvo šitokie: "Lietuvių patrulis veikė drąsiai, energingai, gerai orientavosi apystovose, ugnis taikli, Taujėnuose nesislėpė, bet iš Taujėnų traukėsi Ukmergės link, kitaip sakant, traukėsi prie savo dalinio. Drąsūs ir energingi veiksmai, bei gera orientacija, rodo, kad jo užnugaryje turi būti nemažiau bataliono pėstijos. Vietovės konfiguracija (yra mažas pakilimas) neduoda galimybės įžvelgti į jo užnugarį".

Ir taip lenkų kavalerijos vadovybė, savo tokiais samprotavimais pasiremdama, nebemėginusi tiksliau padėtį išsiaiškinti, atsisakė nuo svarbiausios žygio krypties Ukmergės link, Taujėnus ir Siesikus aplenkdama iš šiaurės, numarširavo Kėdainių link.

Kyla klausimas, kodėl lenkų kavalerijos vadovybė manė, kad ten, už to pakilimo, turi būti batalionas pėstijos. Mano samprotavimu, tai kaltė buvusių kautynių eigos išdavų ir oro ir žemės žvalgybos davinių įvertinimo, ir perdidelio įsitikinimo, kad lietuvių vadovybė nesugebės atskirti pagrindinio smūgio krypties nuo pagelbinio smūgio, kitaip sakant, priešo tikslų įvertinimų iš jo veiksmų.

Aiškesnės padėties dėliai, pasižiūrėkime, kas dėjosi Širvintų - Giedraičių - Dubingių fronte nuo lapkričio 17 d. ryto iki lapkričio 19 d. ryto ir pasistenkime visa tai vispusiškai peržvelgti.

Lapkričio 17 d. lenkai pradėjo smarkų puolimą visame Širvintų - Giedraičių - Dubingių fronto ruože. Apie vidudienį, gal tikriau po vidudienio, į rytus nuo Giedraičių, Videniškių - Kurklių kryptimi, prasiveržė lenkų kavalerijos brigada. Ji žygiavo kolkas nekliudoma, bet, atrodo, kad ir pati vengė susidūrimų su mūsų didesniais daliniais ir vienetais.

Divizijos vadas, turėdamas žinių apie lenkų kavalerijos brigados prasiveržimą ir jos žygio kryptį, įvertinęs padėtį, nusprendė daryti žygius jos likvidavimui. Reikėjo surasti tinkamas dalinys, kuris pajėgtų tą įvykdyti. Tuo momentu divizijos vado rezervas, gal tikriau divizijos štabo apsauga, kad išvengtų visokių galimų netikėtumų, buvo 7 p. p. Mokomoji komanda.

Divizijos vadas, jau pasitikrinęs žinias apie fizinį dalių stovį divizijoje, neatsižvelgdamas į tai, kad visam divizijos (Širvintų-Giedraičių - Dubingių) fronto bare ėjo aršios kovos, skaitydamasi su faktu, kad Širvintų - Giedraičių - Dubingių fronto daliniai neatlaikė priešo spaudimo ir keleta kilometrų atsitraukė atgal į naujas pozicijas, nebeturėdamas kitos išeities ir nenorėdamas silpninti divizijos kairįjį sparną, be to, puikiai žinodamas 7 p. p. drausmę bei kovingumą, gal būt ir geriausiai pasitikėdamas juo, nusprendė paskirti vieną batalioną iš 7 p.p. Ilgai nelaukdamas, iššaukė prie telefono 7 p. p. vadą mjr. Kerbelį, kuriam įsakė pasiųsti vieną

Schema iš str.: K. Ališauskas — Plk. K. Žuko "Žvilgsnis į praeitį". (Pastabos ir nuomonės; pabaiga). Karys Nr. 9 (1356), 289. 1959.

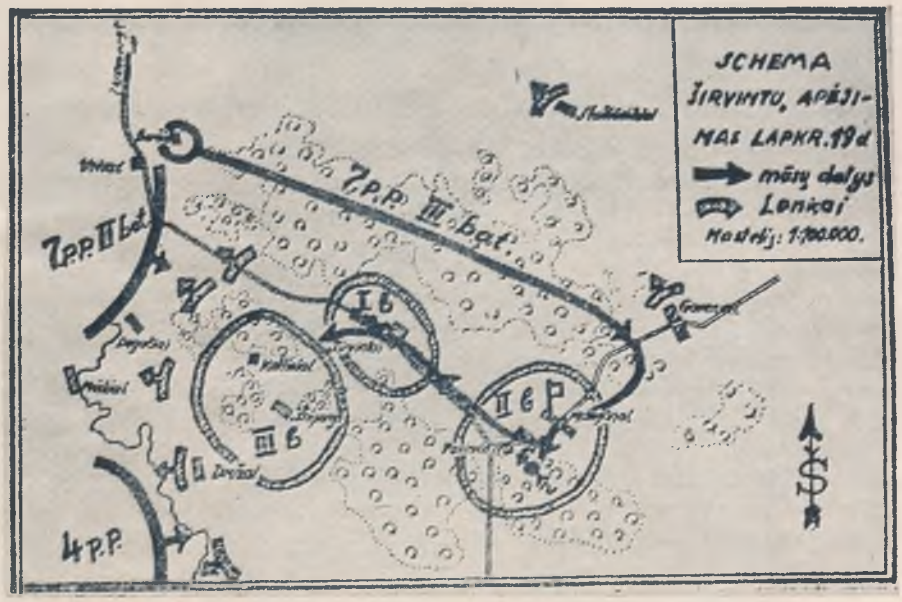

batalioną lenkų prasiveržusios kavalerijos likvidavimui, ar bent suparaližavimu jos veiksmų Ukmergės link. Batalionui žygio kryptis: Lyduokliai - Žemaitkiemis. Tuo pat metu buvo padiktuotas ir bataliono vadui įsakymas. Bataliono išėmimu iš pulko gynimosi sistemos, pulko vadas buvo pastatytas į labai sunkią padėtį sprendimuose ir veiksmuose.

7-TO PĖST. PULKO I-MO BATALIONO VEIKSMAI NUO LAPKR. 18 D. ANKSTYVO RYTO IKI LAPKR. 19 D. RYTO

I bataliono vadas kpt. Žilinskas, turėdamas divizijos vado įsakymą, kuriame pasakyta, "užkirsti kelią lenkų kavalerijos brigados maršui Ukmergės link", lapkričio 18 d. anksti rytą su batalionu išvyko Lyduokiai-Žemaitkiemis kryptimi. Žygiavo skubiai. Žygiavo tiksliai nurodyta kryptimi. Nurodytąjį punktą pasiekė laiku, bet, atrodo, kad su lenkų kavalerija nesusitiko. Atrodo, kad lenkų kavalerija vengė susitikimo su kpt. Žilinsko batalionu. Ji nužygiavo Kovarsko link. Rotmistras M. Michniewicz-Hetman sako: ... "Sutikti ties Kurkliais negausingi priešo būriai buvo sumušti; nuo belaisvių patyrėme, kad priešas susirūpinęs mūsų raitininkų pasirodymu tame rajone, traukia savo pėstininkų vienetus į Ukmergų, kuriai numato pavojų" ...

M. Michniewicz-Hetmano pasisakymas dėl kautynių ties Kurkliais, atrodo labai įtartinas. 7-tam ir 2-ram p. p. apie tas kautynes nieko neminima, ar gal nepastebėjau, apie jas nemini ir Utenos komendantūra. Belieka tik 9 p. p. pulkas. Atrodo, kad kalba apie kautynes ties Kurkliais yra tik tuščias prasimanymas, norint sudaryti tinkamesnę opiniją dėl raitininkų veiklos lapkričio 18-19 dienomis. Kas dėl pėstininkų vienetų traukimo Ukmergės link, turiu pasakyti, kad pėstininkų vienetai traukėsi, bet tik žymiai pranašesnių priešo jėgų spaudžiami, o ne dėl pavojaus Ukmergei. Pavojus Ukmergei buvo, bet ne toks, kokį vaizdavosi lenkai rotmistro M. Michniewicz-Hetmano mintimis. Su kiekvienu žingsniu užleistu priešui, pavojus artinosi prie Ukmergės. Apie I batalioną, žygiuojantį Lyduokiai-Žemaitkiemis kryptimi, lenkų vadovybė puikiai žinojo iš savo oro ir slaptosios žvalgybos davinių. Iš bataliono žygio krypties, sprendė ir apie jo tikslą. Taigi, lenkų kavalerija ir pasistengė pro batalioną prasmukti nepastebėta.

Bataliono vadas, kpt. Žilinskas, gavo žinių, kad lenkų kavalerija nužygiavo Kovarsko link, kitaip sakant, jis sužinojo, kad lenkų kavalerija nežygiuos Žemaitkiemis-Ukmergė kryptimi. Tuomet, rimto ir su iniciatyva bataliono vado pirmuoju rūpesčiu turėjo būti, kaip pasielgti, kad užkirtus kelią Ukmergės link žygiuojantiems lenkų raitininkams, kurie jau atvyko į Kovarską. Bataliono vadas turi įsakymą, kuriame pasakyta užkirsti kelią lenkų kavalerijos brigadai, kuri žygiuoja Ukmergės link, reiškia, jam pastatytasis uždavinys dar nebuvo baigtas. Batalionas turi vykdyti kelio užkirtimą ir dešiniojoje Šventosios upės pusėje. Atrodo, kad bataliono vado pirmuoju rūpesčiu turėjo būti, kaip pasielgti, kad įvykdžius divizijos vado įsakymą; antruoju rūpesčiu turėjo būti, kaip susirišti su divizijos vadu Ukmergėje (ryšio priemonė telefonas nuolatiniais laidais Žemaitkiemis-Ukmergė), kaip informuoti jį, pateikti savo samprotavimus ar pasiūlymus ir divizijos vado paprašyti pasiūlymų patvirtinimo, ar naujų nurodymų tolesniems veiksmams. Deja, įvyko priešingai. Bataliono vadas kpt. Žilinskas susidomėjo nereikšminga kryptimi, būtent: ar yra lenkų į rytus nuo jo stovėjimo vietos. To dėka batalionas atsidūrė visai kitoje veiksmų orbitoje. Savo susidomėjimo įgyvendinimui bataliono vadas paskambino Utenos komendantui. Žvilgterėkime truputį į K. Ališausko pastabas ir nuomo-

nes dėl plk. K. Žuko knygos *"Žvilgsnis į praeitį"*. Plk. K. Ališauskas sako: ..."kuriems galams jam buvo reikalingi tie Utenos ir Panevėžio komendantai? Jie jam nebuvo reikalingi ir jis pas juos nesikreipė"... Karys Nr. 9 (1356), psl. 288, 1959 m.

Žilinskas skambino Utenos komendantui, turėdamas tikslą, išsiaiškinti tik bendrąją padėtį. Besiaiškindamas per komendantus, susidūrė su Krašto Apsaugos ministeriu. Plk. K. Žukas gerai susipažinęs su 7-to pėst. pulko vado mjr. Kerbelio veikslų planu lapkričio 19 d. veiksmams, susiorientavęs visos divizijos apystovose ir įvertinęs bendrąją padėtį, ilgai negalvojęs, rado reikalinga 7 p. p. I batalioną grąžinti į pulką ties Širvintomis ir tuo pačiu keliu, per Panevėžio ir Utenos komendantus, batalionui įsakė grįžti į pulką. Žygį pradėti tuojau.

Batalionas grįžo į pulką lapkričio 19 d. ir tuojau buvo įjungtas į garsiąsias Širvintų kautynes lygiagrečiai su kitais pulko batalionais. Tad toji nežymi smulkmena liko sprendžiamu veiksniu bataliono veiksmuose. Kad bataliono vadas būtų jieškojęs kokių nors nurodymų jo būsimiems veiksmams, to negalima sakyti. P. J. Vėgėlis savo straipsnyje "Širvintų kautynių prošvaistės" sako: ..."teiravosi žinių apie lenkus į rytus nuo jo stovėjimo vietos", ... (Karys Nr. 3 (1380), psl. 67, 1962) ir jokio kito teiravimosi. Kpt. Žilinskas, rūpestingas bataliono vadas, norėjo tiksliai orientuotis esamoje padėtyje, kad galėtų tinkamai informuoti divizijos vadą ir paprašyti jo naujų nurodymų tolesniems veiksmams. Jieškota tik informacijos apie priešą ir tik komendantūroje, bet ne kitose instancijose, o atsidurta pas Krašto Apsaugos minsiterį.

Šiuo atveju, aš esu linkęs manyti, kad Utenos komendantas norėjo tik painformuoti Krašto Apsaugos ministerį apie jo rajono padėtį, bet, kol buvo pasiektas Krašto Apsaugos ministeris, ta informacija pasipildė prašymu nurodymų tolesniems veiksmams. Tad šitas įvykis, tikras faktas, ir, kaip toliau pamatysime, liko gana reikšmingas. Ar jis buvo tinkamai išnaudotas parodys tolesni įvykiai. Plk. Žukas savo knygoje sako: ..."Į Panevėžį skambino Utenos komendantas, su kuriuo turi ryšį 7 pulko bataliono vadas. Tą batalioną lenkai atkirto nuo pulko. Dabar lenkų kariuomenės masė nuo jo yra per 10-12 km., jų kavalerija nužygiavo Kovarsko link. Ką jam daryti?" ... K. Žukas —*"Žvilgsnis į praeitį"*, psl. 324. Terra, Chicago 1959. Čia turiu pasakyti, kad kpt. Žilinsko batalioną lenkai neatkirto nuo pulko. Be to, aiškiai matosi, kad tą dieną, batalionas neturėjo jokio susidūrimo su lenkais. Batalionas atsirado ten, divizijos vado įsakymu.

Krašto Apsaugos ministerio plk. Žuko įsakymas 7 p. p. I bataliono vadui grįžti į pulką buvo duotas lapkričio mėn. 18 d. vakare. Taip verčia manyti kpt. Žilinsko bataliono veiksmų laikas.

Plk. Žuko knygos straipsnyje "Stebuklas ties Širvintomis" psl. 325 sakoma: "7 pulko bataliono vadas, vyr. ltn. Balnas (tikrumoje kpt. Žilinskas, B.), gavęs mano įsakymą ir kryptį, tuojau pradėjo žygiuoti. Naktis tamsi, lyja rudeninis šaltas lietus, keliai pabjurę. Batalionas turėjo žygiuoti greit, bet atsargiai, kad nesusitiktų su didesnėmis lenkų jėgomis". Savo šituo pasisakymu plk. Žukas visiškai teisus ir jo įsakymas bataliono vadui kpt. Žilinskui aiškus, tikslus ir tuo momentu vienintėlis galimas esamose aplinkybėse. Batalionas buvo nukreiptas ten, kur buvo lemiamųjų kautynių taškas.

Dabar pažiūrėkime, kas būtų atsitikę su batalionu, jei jo vadas nebūtų susirišęs su Krašto Apsaugos ministeriu plk. Žuku, o būtų susirišęs su savo tiesioginiu artimiausiu viršininku divizijos vadu. Aišku, iš divizijos vado irgi būtų gavęs įsakymą, taip pat aiškų ir tikslų, bet gal būt kita kryptimi, būtent: su batalionu pereiti į dešinįjį Šventosios upės krantą, į Vidiškių-Taujėnų rajoną. Kad bataliono vadas panašią direktyvą turėjo, abejonės nekyla. Reikėjo tik su divizijos vadu susirišti ir gauti papildomų nurodymų. Bataliono vado gautajame įsakyme buvo pasakyta, "lenkų kavalerijos brigadai neleisti žygiuoti Ukmergės link", kitaip sakant, jis turėjo kirsti kelią lenkams ne tik kairėje Šventosios upės pusėje, bet ir dešinėje jos pusėje. Jo tikslas būtų buvęs persikelti į dešinįjį Šventosios upės krantą ir ten pasirengti užkirsti kelią Ukmergė-Kovarskas kryptimi, taip pat ir Ukmergė-Taujėnai kryptimi. Įsakymas taip pat su svarbiu uždaviniu, gal net su svarbesniu negu ties Širvintomis, nes šioji kryptis buvo visai atvira.

Nuo lapkričio 19 d. ryto Taujėnai-Kovarskas sektoryje Ukmergė buvo dengiama tik vieno 7 p. p. Mokomos komandos būrio. Aš manau, kad šiuo atveju divizijos vadas nebuvo patenkintas Krašto Apsaugos ministerio plk. Žuko įsakymu batalionui grįžti į pulką ties Širvintomis, deja, įsakymas buvo įvykdytas.

Plk. K. Žuko įsakymas 7 batalionui grįžti į pulką ties Širvintomis, divizijos vadui plk. ltn. Adamkavičiui buvo didelė staigmena. Divizijos vadas pasijuto turįs visai atvirą savo divizijos kairįjį sparną, iš kur grėsė didelis pavojus ne tik Ukmergei su divizijos štabu ir kitomis įstaigomis joje, bet ir visam I pėst. divizijos, sustiprintos dar ir kitais junginiais, frontui. Divizijos vadas, jausdamas atsakomingas už visą divizijos frontą, jieškojo tinkamos išeities. Jis ra-

Padėtis I. Lapkričio 18 d. vakare. Be to, Malėtų rajone 9 pėst. pulkas, 8 pėst. pulko batalionas ir Mokomoji komanda kelyje Ukmergės link. Sutartiniai ženklai visoms trims padėtims (ižūr. toliau):

X pp pulkas

patrulis

mūsų dalys

buvo, išvyko kitur

LKB lenkų kavalerijos brigada

LKJ lenkų kavalerijos joja

lenkų batalionas

lenkai

MK Mokomoji komanda

MKB Mokom. komandos būrys

p patrulis

I/X šaulių (pėstininkų) kuopa

I/X batalionas

do, jog galima paimti vieną batalioną iš 2 p.p. Naktį iš 18 į 19 d. ar 19 d. iš ryto 2 p. p. vadui mjr. Petruičiui įsakė vieną batalioną pasiųsti į Vidiškės rajoną su uždaviniu dengti kairįjį divizijos sparną, kad išvengtų visokių galimų netikėtumų iš priešo pusės, kitaip sakant, 2 p. p. batalionas dabar buvo siunčiamas veikti prieš lenkų kavalerijos brigadą, kurios veržimasis Ukmergės link buvo neabejotinas.

Plk. K. Ališauskas savo pastabose ir nuomonėse dėl plk. K. Žuko "žvilgsnio į praeitį" sako: "Perskaičius, plk. K. Žuko aprašytas Širvintų kautynes ir pasižiūrėjus į žemėlapį, kur yra Širvintos, Utena, Panevėžys ir Ukmergė, tuoj pamatai, kad taip nebuvo ir negalėjo būti. Antra, vyr. ltn. Balnas 7 pėst. pulko III-čio bat. vadas, nuolatos turėjo ryšį su savo pulko vadu plk. ltn. Vl. Rėklaičiu (apie tai sekančiame straipsnyje bus smulkiau, B.), kuris savo ruožtu turėjo nuolatinį ryšį su I-mos divizijos vadu, visų kautynių metu lapkričio 16-21 d. Tad kuriems galams jam buvo reikalingi tie Utenos ir Panevėžio komendantai? Jie jam nebuvo reikalingi ir jis pas juos nesikreipė. Trečia, vyr. ltn. Balnas tuo laiku su savo batalionu nuo pulko lenkų visai nebuvo atkirstas. Ketvirta, vyr. ltn. Balnas visuomet gerai orientavosi karinėse aplinkybėse. Penkta, lietuvių spaudoje apie Širvintų kautynes buvo daug rašoma, bet niekas nepaminėjo tokios versijos kaip kad parašyta pas plk. K. Žuką".

Aiškesnės padėties dėliai skaitau naudinga pravesti lygiagretę tarp 7 p. p. kpt. Žilinsko bataliono ur 7 p. p. vyr. ltn. Balno bataliono, kurie, tuo pačiu laiku (lapkričio iš 18 į 19 d.) žygiavo kiekvienas atskira kryptimi ir kiekvienas atskiro viršininko įsakymu tik į vieną ir tą patį tikslą, būtent: į kautynių lauką ties Širvintomis:

1. 7- p. p. bataliono vadui, kpt. Žilinskui įsakė Krašto Apsaugos ministeris plk. Žukas. Plk. Žukas įsakė bataliono vadui, nežinodamas divizijos vado idėjos ir pastatyto uždavinio batalionui. Jei būtų žinojęs, gal nebūtų to padaręs. Aišku, Kovarskas-Taujėnai sektoriuje, kautynių įnašas būtų pasilikęs tas pats, kas liko ir be jo dalyvavimo. Kas būtų įvykę ties Širvintomis, sunku pasakyti.

Vyr. ltn. Balnui įsakė 7 p. p. vadas mjr. Kerbelis. Abu batalionų vadai gavo įsakymus lapkričio 18 d. vakare, vienas Žemaitkiemyje, kitas Viesų kaime (Sch. Pad. I.).

2. Kpt. Žilinskas su batalionu nuo lapkričio 18 d. ankstyvo ryto iki lapkričio 19 d. ryto įtemptu žygiu pražygiavo virš 70 kilometrų. Vyr. ltn. Balnas su batalionu turėjo kelio gabalą tik keletos kilometrų.

3. Kpt. Žilinskas su batalionu išėjo iš priešo kavalerijos veiksmų zonos (Žemaitkiemio rajono) naktį, priešo žvalgų visai nepastebėtas, nes vengė betkokio bereikalingo triukšmo. Batalionas nužygiavo lenkams nežinoma kryptimi. Vidiškės-Taujėnai rajone, apytikriai ten, kur rotmistras M. Michniewicz-Hetman savo straipsnyje "Vilniaus kavalerijos raidas Kėdainių kryptimi", schemos 3 Nr. nurodė: 4 p. įvyko žvalgų susidūrimas. Deja, 4-tas pėst. pulkas kovėsi su lenkais Musnikų rajone, o 7 p. p. I batalioną plk. K. Žukas savo įsakymu grąžino į pulką ties Širvintomis.

Taigi, susidūrimas įvyko ne pagal lenkų raitininkų vadovybės samprotavimus (M. Michniewicz-Hetman), bet išeinant iš plk. K. Žuko ir plk. ltn. Adamkavičiaus sprendimų. Susidūrimą, kaip matėme, laimėjo 7 p. p. Mokomos komandos žvalgomasis patrulis Nr. 3. Bataliono žygis pasisekė. Jo žygio kryptis liko puikiai užmaskuota.

Vyr. ltn. Balnas su batalionu išėjo iš Barčių kaimo naktį, nepastebimai, atsargiai, kad nesusitiktų su priešo jėgomis. Bataliono žygis taip pat puikiai pasisekė.

4. Kpt. Žilinsko su batalionu žygio kryptis buvo: 7 p. p. Viesų kaime.

Vyr. ltn. Balno su batalionu žygio kryptis buvo: pamiškė ties Gavienių kaimu.

5. Kpt. Žilinskas, su I batalionu grįžęs į pulką, iš pulko vado gavo įsakymą pulti Širvintas iš šiaurės lygiagrečiai su II batalionu.

Vyr. ltn. Balnas su III-čiu batalionu gavo iš vakaro įsakymą pulti Širvintas iš pietų-rytų pusės.

6. Kpt. Žilinsko ir II batalionai puolė ir vijo lenkus Vilniaus (pietų-rytų) link.

Vyr. ltn. Balnas su III batalionu puolė ir vijo lenkus Ukmergės šiaurės-vakarų) link.

7. Plk. K. Žukas apsiriko. Vietoje kpt. Žilinsko užrašė vyr. ltn. Balną (atrodo, kad tą vieną pavardę ir težinojo). Klaida dovanotina. Plk. K. Žuko įsakymas batalionui tikslus ir aiškus, būtent: "Širvintus pulti iš šiaurės, bet ne iš pietų-rytų. Šiuo atveju, 7 p. p. vado mjr. Kerbelio įsakymo III bataliono vadui vyr. ltn. Balnui jis visai nekopijuoja nei turiniu, nei mintimi.

Plk. K. Ališauskas, plk. K. Žuko knygoje gal nedaskaitė, kur pasakyta: "Besiartindamas prie Širvintų, į šiaurę nuo jų" (psl. 325), ir, greičiausia, neapsižiūrėjo, kur yra šiaurė ir kur yra kitos pasaulio šalys.

Kaip matome, plk. K. Žuko aiškiai ir tiksliai pasisakyta, tik pas jį įsivėlė klaida batalionų vadų varduose. Vietoje kpt. Žilinsko jis įrašė vyr. ltn. Balną. Plk. K. Žukas sako: "Besiartindamas prie Širvintų, į šiaurę nuo jų, batalionas užklupo Želigovskio štabą ir patį Želigovskį"

Padėtis II. Lapkr. 19 d. iš ryto 8 pėst. pulko batalionas ir, to paties pulko Mokomoji komanda iš Jonavos, žygiuoja Ukmergės link.

(K. Žukas — "Stebuklas ties Širvintomis" — *Žvilgsnis į praeitį*, psl. 325). Čia aiškiai pasakyta bataliono žygio kryptis (Schema pad. II). Tam pačiam straipsnyje psl. 326 sako: "Kai prašvito, mūsų kariuomenės dalių žvalgyba pamatė, kad lenkai masėmis traukiasi". Čia kalbama ne apie vieną batalioną, bet jau apie keletą. Pasakymas liečia ne vien tik III batalioną, bet liečia ir tuos, kurie lenkus puolė iš šiaurės.

Esu linkęs manyti, kad plk. K. Žuko įsakymas bataliono vadui kpt. Žilinskui buvo tik grįžti į pulką Viesų kaime. Plk. K. Žukas savo knygoje taip rašo: "Išlaukiau kpt. Chodakauską ir per jį daviau atkirstam bataliono vadui įsakymą per tam tikrus kaimus į šiaurę nuo Širvintų miestelio tuojau pradėti žygiuoti. Per naktį, mūsų apskaičiavimu, tas batalionas turėjo savo pulką pasiekti" (psl. 324).

Įsijungti į kautynes, gi, batalionui įsakė pulko vadas. Jo paaiškinimas, kad: "Bežygiuodamas prie Širvintų, į šiaurę nuo jų, batalionas užklupo Želigovskio štabą ir patį Želigovskį", tik paryškina kryptį, kad skaitytojas nesumaišytų su tuo batalionu, kuris, su specialiu pulko vado mjr. Kerbelio įsakymu, buvo pasiųstas užeiti į lenkų užnugarį ir iš ten pulti lenkus Širvintose (Schema pad. II).

Plk. Žuko labai didelis nuopelnas yra tas, kad savo laiku grąžino į pulką batalioną, kuris taip labai reikalingas buvo kautynių lauke ties Širvintomis.

— — —

Pasižiūrėkime į 7-to pėst. pulko I-mo bataliono (kpt. Žilinsko) kautynių įnašą lapkričio 18-19 d. bėgyje. Lapkričio 18 d. bataliono atsiradimas Žemaitkiemio-Lyduokių rajone, lenkų kavalerijos veiksmus Ukmergės link suparaližavo. Batalionas, pildydamas plk. K. Žuko įsakymą lapkričio 19 d. pulko sudėtyje kovėsi ties Širvintomis, o lenkų kavalerijos vadovybė (remdamasi taktiniais samprotavimais) šventai buvo įsitikinusi bataliono atsiradimu Vidiškės-Taujėnų rajone. Tuo ji suparaližavo savo veiksmus Ukmergės kryptimi. Todėl, manau, kad nesuklysiu, sakydamas, dėl bendros išvados, kad lapkričio 18 ir 19 dienomis batalionas padarė milžinišką įnašą į visą kautynių eigą:

Padėtis III. Lapkr. 19 d. apie vidudienį.

1. Maždaug per 30 valandų batalionas padarė virš 70 km. įtempto žygio. Tiesiog iš žygio buvo įjungtas į kautynes ties Širvintomis, kuriose sprendėsi ne pulko ar kariuomenės garbė, bet visos Lietuvos likimas.

2. Iš Žemaitkiemio rajono batalionas pasistengė išeiti ir iki Viesų kaimo atvyko priešo žvalgybos visai nepastebėtas.

Tą batalioną lenkų kavalerijos vadovybė manė esant, apytikriai, Vidiškės-Taujėnų rajone, ten, kur jie įsivaizdavo esant 4 p. p. (iš Mūsų Žinynas Nr. 28, p. 55, sch. Nr. 3. Kaunas 1926).

Jei batalionas būtų gavęs divizijos vado įsakymą, tai jo įnašas į kautynių išdavas būtų buvęs lygus nuliui. Būtų tik pažygiavęs Vidiškės - Taujėnų rajone ir tuo būdu viskas būt užsibaigę. Priešo kavalerija būtų prasmukusi pro jį lygiai taip pat kaip ir Kovarsko - Kurklių-Žemaitkiemio rajone. Bet, jo atvykimas į Lyduokių - Žemaitkiemio rajoną yra labai reikšmingas, nors ir nesusidūrė su priešu. Priešo kavalerija pasijuto esanti suvaržyta gan rimtos pajėgos. M. Michniewitz-Hetman sako: "Puolis turėjo sunkinti priešo koncentraciją, ypač pavojingą mums naujoj padėtyj, ir palaikyti ilgesniam laikui lietuvių jėgų išsklaidymą". Taigi M. M.-H. lyg ir tvirtina, kad lenkų raitininkų vadovybė vengė atvirų kautynių su mūsų pėstijos daliniais. Tačiau, jie turėjo pastatytą aiškų ir nedviprasmišką tikslą: *sulikviduoti mūsų Ukmergės fronto (I pėst. divizijos) vadovybės štabą,* panašiai, kaip kad pasisekė lenkų 13-tam ulonų pulkui spalio mėn. 21 ar 22 d. Juodelių kaime, Širvintų valsčiuje.

Esu linkęs manyti, kad divizijos vado idėja, išreikšta įsakyme 7 p. p. I bataliono vadui, lenkų kavalerijos vadovybei galėjo būti žinoma iš jų slapt. žvalgybos davinių. Lenkų kavalerijos vadovybė buvo įsitikinusi, kad naktiniu žygiu batalionas galėjo atsirasti kur nors tarp Vidiškė, Kovarsko ir Taujėnų ir galėjo sutrukdyti jų žygį, kaip Kovarskas-Ukmergė, taip ir Kovarskas-Taujėnai kryptimis, kas buvo priešinga lenkų kavalerijos manevro dvasiai (idėjai). Lenkų raitijos vadovybė, tikėdamasi savo tikslą pasiekti gudrumu, ir be kautynių, naudodamasi savo judrumu, nusprendė atsisakyti nuo žygio krypčių Kovarskas-Ukmergė ir Kovarskas Taujėnai-Ukmergė ir pasirinko kryptį Kovarskas-Traupiai-Taujėnai-Ukmergė. Savo šitokiu sprendimu tikėjosi I batalioną atitraukti dar toliau nuo Ukmergės ir suklaidinti mūsų I

pėst. divizijos ir I bataliono vadovybes. Patys, gi, tikėjosi 7 p. p. I batal. aplenkdami iš šiau rės, pro Taujėnus iki lapkričio 19 d. vakaro pasiekti iš užimti Ukmergę ir sulikviduoti divizijos ar šio fronto vadovybės štabą ir be mūšio laimėti visą plotą iki Šventosios upės imtinai, o po dienos ar kitos — ir visą Lietuvą.

Taigi, turiu pasakyti, kad plk. K. Žuko sprendimas buvo aiškus, tikslus ir vienintėlis, šiuo atveju, lenkų kavalerijos vadovybei neleidęs išnaudoti mūsų šia visai neginamą spragą. Ši kryptis buvo tik sekama. Esu linkęs manyti, kad plk. ltn. Adamkavičius turėjo griežtą pasikalbėjimą su plk. K. Žuku, dėl įsakymo I bataliono vadui. Kautynės ties Širvintomis ir ties Taujėnais pasisekė. Sėkmingo mūsų žvalgomojo patrulio susikirtimo su lenkų joja ties Taujėnais dėka, pavojus Ukmergei liko prašalintas.

Dabar pasižiūrėkime į plk. ltn. Adamkavičiaus sprendimą. Čia turiu pasakyti, kad plk. K. Žuko sprendimas, ar įsakymas, buvo avantiūristinis, jei taip galima išsireikšti, bet pasirodė sekmingas. Divizijos vado, plk. ltn. Adamkavičiaus, įsakymas buvo vienintėlis galimas, kad lenkų raitininkams užkirstų kelią Ukmergės link, Ukmergė-Taujėnai-Kovarskas sektoriuje. Divizijos vadas bijojo panašaus įvykio, koks įvyko spalio 21 ar 22 d. naktį. Lenkų brigados vadovybė, šiuo atveju, progos neišnaudojo, tad turime progos ir pasiginčyti dėl šių bei kitų kautynių esmės bei principų. Jei šią progą lenkai būtų išnaudoję, nebebūtų buvę nei plk. K. Žuko knygos, nei kritikos jai, nei bet kokių susirašinėjimų šiais klausimais.

Galimybę lenkai turėjo savo rankose, bet ją pražudė, tuo momentu, kai kpt. Žilinsko batalionas Žemaitkiemio rajone visai nepastebėtas dingo iš jų sekimo orbitos. Lenkų brigados vadovybė spėjo, kad jis turi būti apytikriai Vidiškės-Taujėnų rajone, tuo tarpu kpt. Žilinsko batalionas jau pulko sudėtyje kovėsi ties Širvintomis.

Reikia pasakyti, kad lenkų kavalerijos brigada atsidūrusi mūsų užnugaryje turėjo sunkumų ir jai buvo nelengva susiorientuoti tikroje padėtyje. Žygio metu ji tenkinosi savo žvalgybos daviniais, na, žinoma, ir vietinių šnipukų daviniais. Kavalerija yra judri. Priešo užnugaryje ilgus pastovius daryti yra nesaugu. Reikia judėti. Judriose kautynėse slaptieji agentai, kai kada, gali suteikti ir vertingų žinių apie priešą, bet ne apie tai, kas tuo momentu įvyko ar tebevyksta: apie dalių išsidėstymą, judėsius, judesių kryptis, jų krypčių pasikeitimus ir t.t. Stipri ir gera aviacija buvo panaudota tik ryšio priemone tarp Želigovskio štabo ir brigados vadovybės esančios žygyje Kėdainių link. Taigi, brigada turėjo tenkintis tik savo pačios žvalgybos daviniais. Ties Taujėnais brigados žvalgyba nepajėgė įvykdyti duotąjį jai uždavinį. Griežtas ir ryžtingas patrulio susikirtimas su lenkų joja ties Taujėnais sudarė vaizdą, kad jo užnugaryje turi būti nemažiau bataliono pėstijos. Išvadoje, brigados vadas padarė klaidingą sprendimą. Nukrypo nuo svarbiausios Ukmergės-Jonava krypties pasirinkdamas antraeilę kryptį. Atrodo, kad lenkų kavalerijos brigados vadovybei trūko drąsos, ryžtingumo ir pasitikėjimo savimi. Lenkai nenujautė, kad užnugaryje tebuvo tik Mokomosios komandos būrys, maždaug apie 30 kovotojų Podworyszki rajone. Ukmergėje buvo dar vienas 7 p. p. Mokomos komandos būrys, pulko Ūkio kuopa, Ukmergės komendantūra ir divizijos štabas, rodos, ir divizijos aprūpinimo centras. Ukmergė su visais jo kariniais ir administraciniais organais buvo saugi. Bet ar šitie smulkūs organai būtų galėję atsilaikyti prieš lenkų kavalerijos brigados masę? Aš asmeniškai manau, kad jie nebūtų pajėgę atlaikyti lenkų brigados puolimo. Brigada būtų laimėjusi mūšį dėl Ukmergės be ypatingų sunkumų. Rimtesnė jėga brigadai pasipriešinti, 8 p. p. mjr. Liutermozos batalionas ir to paties pulko Mokomoji komanda buvo žygyje iš Jonavos Ukmergės link. Tačiau šiuo atveju, be gyvosios jėgos svarbų vaidmenį vaidino dar ir laikas.

Ukmergė liko nepaliesta. Liko nepaliesta dėka 7 p. p. I bataliono žygių ir Mokomosios komandos žvalgomojo patrulio Nr. 3 griežto ir ryžtingo susikirtimo su lenkų joja ties Taujėnais. Ukmergė su divizijos štabu joje liko nepaliesta ir tuo pat kartu išgelbėta ir Ukmergės grupės fronto žlugimas. Bendrai, kelias į Ukmergę tada buvo visai atviras.

Atrodo, kad šis įvykis ties Taujėnais yra visai neįtikėtinas, deja, pačios lenkų kavalerijos vadovybės, rotmistro M. Michniewicz-Hetmano plunksna, pasisakymas šį faktą patvirtina. Viso šito akivaizdoje gaunasi išvada, kad 7 p. p. I batalionas padarė milžinišką įnašą į lapkričio 19 d. kautynes. Tas, gi, buvo pasiekta plk. K. Žuko labai vykusio įsakymo dėka bataliono vadui kpt. Žilinskui, perduoto per Panevėžio ir Utenos komendantus. Iš kitos pusės, pasisekė — dėka bataliono vadovybės sumanumo ir bendrai viso bataliono karininkų, puskarininkių ir eilinių griežto pasiryžimo, geriau žūti, bet ne vergauti.

— — —

Peržvelgus visus lenkų karinius veiksmus prieš mūsų Ukmergės grupę (I pėst. diviziją) nuo lapkričio 16 d. iki ginklų sustabdymo, bendroje sumoje, gaunasi vaizdas, kuriame atsispindi stambūs planai ir dar stambesnės užmačios. Visa aiškioje ir kondensuotoje formoje:

PASKUTINIS LIETUVOS KARO AVIACIJOS SPORTINIS LAIMĖJIMAS

(Iš atsiminimų)

J. SELIOKAS

Sportas Lietuvos kariuomenėje buvo būtinybė karių fiziniam pajėgumui kelti. Tam tikslui kasdieninėje karių užsiėmimų programoje buvo įvesta fizinio lavinimosi mankšta.

Karo aviacijos vadovybė, norėdama apsaugoti lakūnus nuo fizinio suglebimo, įvedė privalomą kasdieninę mankštą net karininkams iki kapitono laipsnio imtinai. Aviacijos kariai sportavo įvairiose sporto šakose. Turėjo nuolatines futbolo ir krepšinio komandas, kurios būdavo kartais labai stiprios.

Šiame straipsnelyje noriu trumpai atpasakoti, kaip Lietuvos karo aviacijos futbolininkai, 1940 metais, Rygoje, laimėjo "Pribovo" taurę su tarybiniu įrašu ir raudona penkiakampe žvaigžde. "Pribovo", tai rusiškų žodžių santrumpa, reiškia Pabaltijo kariuomenės suskirstymą apygardomis, specialioms sporto varžyboms pravesti.

Bolševikų kariuomenės vadovybė padalino visą Pabaltijį į 64 sporto apygardas ir pavedė joms sudaryti po vieną futbolo ir krepšinio komandą. Lietuva sudarė tiek apygardų, kiek Latvija ir Estija sudėjus kartu. Komandos buvo sustatytos kariuomenės daliniuose ir daugumoje susidėjo iš tautinio elemento. Buvo taip pat keletas ir grynai rusiško sąstato komandų. Žaidėjų tikrinimas dėl "kilmės" buvo labai griežtas — pagal patvirtintus sąrašus. Tad skolinimas žaidėjų iš kitur, iš viso, buvo neįmanomas.

Dauguma mūsų žino, kad Lietuvos kariuomenėje kiekvienam pulka, arba atskirai stovinčiame dalinyje, būdavo futbolo arba krepšinio komandos. Kai kurios prieš bolševikų okupaciją buvo labai stiprios, tiesiog, nenugalimos.

Okupacija iki minimų varžybų tebuvo vos pusmetį trukus, tačiau sportininkus, politiniais valymais, jau spėjo gerokai praretinti.

Varžybų laikas apygardose buvo ribotas, todėl tarpusavyje buvo žaidžiama vieno minuso sistema, t. y. komandos, pralaimėjusios nors vienas rungtynes, varžybose daugiau nedalyvauda-

---

1. Sunaikinti mūsų I pėst. divizijos (Ukmergės grupės) gyvąją jėgą ir išeiti į Jonavos rajoną Kauno link.

2. Eiliniai tikslai: I. Jonava, II Kaunas.

3. Kavalerijos brigadai uždavinys: iki lapkričio 19 d. vakaro pasiekti ir užimti Ukmergę. Maršrutas: Paberžė, Videniškės, Ukmergė, Jonava.

Išaušo lapkričio 17 d. rytas. Sudundėjo kanuolės, sutarškėjo kulkosvaidžiai. Lenkai visu savo jėgų svoriu pradėjo didelio masto puolimą Širvintų ir Giedraičių kryptimi. Tvirtas pasiryžimas. Griežtas vykdymas. Pasitikėjimas savo jėgų persvara. Tikėjimas greitu laimėjimu. Tai vis mintys, idėjos, siekimai, troškimai ir norai, kurie svaigino kiekvieną lenką kovotoją, pradedant augštąja vadovybe ir baigiant eiliniu kovotoju. Deja, kautynės užsitęsė, pasidarė kietos, sunkiai įkandamos, dargi ir visai nebeįkandamos, iš puolamųjų veiksmų pereita į ginamuosius veiksmus. Daug sudėta vilčių į kavalerijos žygį mūsų užnugarin. Apsivilta. Savojo tikslo nepasiekta. Daug sudėta vilčių ir į, tariamai, lenkų apgyventus rajonus (Vendžiogala, Jonava, Babtai). Apsivilta ir šiuo atveju. Išvadoje, lenkų kavalerijos brigados veikimas, kaip strategiškai, taip ir taktiškai, liko bereikšmis ir betikslis.

Literatūra

1. K. Žukas. Žvilgsnis į praeitį.
2. Antanas Antanaitis. Kovose dėl Vilniaus (Savanorių Žygiai t. II) psl. 99-117.
3. Rotmistras M. Michniewicz-Hetman, Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi. Mūsų Žinynas Nr. 28, psl. 48-58. Kaunas 1926.
4. K. Ališauskas. Plk. K. Žuko Žvilgsnis į praeitį. (Pastabos ir nuomonės). Karys Nr. 8 (1355), 9 (1356). Brooklyn 1959.
5. K. Ališauskas, Ar buvo ltn. Balnui reikalingi komendantai? Karys Nr. 7 (1384). Brooklyn 1962.
6. K. Žukas. Dėl plk. K. Ališausko "Pastabų ir nuomonių" apie plk. K. Žuko knygą "Žvilgsnis į praeitį". Karys Nr. 4 (1361). Brooklyn 1960.
7. J. Vėgėlis. Širvintų kautynių prošvaistės. Karys Nr. 3 (1380). Brooklyn 1962.
8. J. Vėgėlis. Dar dėl Širvintų kautynių prošvaisčių. Karys Nr. 10 (1387). Brooklyn 1962.
9. P. Žilys. Prošvaistės Širvintų kautynių prošvaistėse. Karys Nr. 10 (1387). Brooklyn 1962.
10. Mano atsiminimai.
11. Lietuvių Enciklopedija t. VII, 210 psl.
12. J. Petruitis. Laisvę ginant, t. II.

vo. Laimėjusios, vėl rungėsi tarp savęs, kol, pagaliau, į pusiau finalą pateko po 4 futbolo ir krepšinio komandas.

Tarpapygardinėse varžybose Karo aviacija turėjo vienas originalias rungtynes, kur bolševikams įkirto 11 įvarčių, negaudami nė vieno įvarčio patys. O Karo mokykla ten pat sužaidė krepšinį santykiu 101:1 lietuvių naudai.

Varžybos apygardose baigėsi. Iš Lietuvos į pusiau finalą pateko po dvi futbolo ir krepšinio komandas. Jų tarpe Karo aviacija laimėjo futbolą, o Karo mokykla krepšinį.

Kapitono Jono Vabalo ir rusų leitenanto lydimos, šios keturios komandos išvyko į Latviją, nes baigminės varžybos turėjo įvykti Rygoje. Taigi, finalui suvažiavo net 8 komandos.

Didžiulis Rygos sporto stadijonas skendėjo raudonų vėliavų jūroje. Tribūna buvo ypatingai išgražinta ir matėsi, kad visai rimtai pasiruošta šventei. Bet, kaip tyčia, stadijonas buvo kaip iššluotas — nesimatė jokio žiūrovo.

Bolševikai — šios šventės organizatoriai, manydami, kad kariuomenės sportininkų susitikimas buvo nepakankamai išreklamuotas, rungtynes atidėjo kitam savaitgaliui. Bet ir tuomet stadijonas buvo ir vėl tuščias. Mums buvo aišku, kad latviai ignoravo bolševikų suorganizuotas sporto varžybas, nors jose dalyvavo ir patys latviai. Šį kartą bolševikai jau buvo pikti, kad niekas nesidomėjo tokiu "rimtu" dalyku.

Pagaliau, šeštadienį įvyko pusiau finalinės, o sekmadienį — ir pačios finalinės rungtynės. Futbolo finale susitiko Lietuvos Karo aviacija su bolševikais, o Karo mokykla su latviais.

Krepšinis buvo sužaistas be ypatingų nuotykių, ir Karo mokykla lengvai laimėjo taurę. Futbolas, gi, praėjo labai triukšmingai. Bolševikai pradžioje žaidė korektiškai. Bet, kai tik gavo pirmą įvartį, pradėjo taip spardytis, kad netrukus aviacijos vartininką iš aikštės išnešė negrįžtamai. Tuojau po to apspardė ir antrą žaidėją. Lietuviai liko aikštėje žaisti su 9 žaidėjais, nes atsarginiais pakeisti trūkumą neleido.

Bolševikų majoras, vyriausias rungtynių vadovas, sustabdė žaidimą ir pareikalavo teisėją, taip pat rusą, griežčiau teisėjauti. Pasekoje to, teisėjas netrukus išvarė iš aikštės vieną savųjų žaidėjų. Įtempimas aikštėje šiek tiek sumažėjo, bet šiurkštus žaidimas paliko. Nesunku buvo jausti, kad šiurkštumas kilo iš vienų kitiems neapykantos, juk aikštėje kovojo lietuviai su bolševikais. Nežiūrint tolimesnio mūsų protesto dėl žiauraus žaidimo, teisėjas ir vadovai visai nereagavo. Rungtynės baigėsi, rodos, 5:3 lietuvių naudai.

Po finalinių rungtynių visi sportininkai kartu su palydovais išsirikiavo prieš tribuną, kur ant stalo stovėjo dvi taurės ir daug puokščių gėlių. Lietuvos Karo aviacija ir Karo mokykla gavo taures, o visiems kitiems atiteko gėlės, kurias, ypatingai bolševikai, ne mielai priėmė, bet elgėsi kaip su šluotomis, vanodami vieni kitiem nugaras.

Man, Karo aviacijos sporto vadovui, o kartu ir žaidėjui, teko maloni pareiga parvežti taurę Lietuvon ir ją įteikti savo viršininkams. Tuo metu dar buvęs Karo aviacijos viršininku, gen. A. Gustaitis, priimdamas taurę, pastebimai susijaudino, kad lietuviai kariai buvo pranašesni už bolševikus. Tarp kitko, jis teiravosi, kur būtų geriausia vieta tai taurei laikyti. Ar padėti ją Karo muzėjun, ar perduoti ją tautinei eskadrilei, kuri tuomet stovėjo prie Ukmergės, o pati Lietuvos Karo aviacija buvo likviduojama. Kur toji taurė, galiausiai, buvo padėta, man nėra žinoma, nes netrukus buvau paleistas atsargon.

Kalėdų švenčių ir Naujųjų—1966—metų proga, LVS RAMOVĖS Centro Valdyba sveikina visus karius ramovėnus, linki kiekvienam geriausios kloties asmeniškame gyvenime, o siekiant didžiojo tikslo — tėvynės atvadavimo, nepalūžti - nepavargti, bet dar su didesniu ryžtu kovoti ir laimėti. —

LIETUVIŲ VETERANŲ SĄJUNGOS RAMOVĖS
CENTRO VALDYBA

SKAITYTOJAMS IR RĖMĖJAMS NUOŠIRDŪS KALĖDINIAI SVEIKINIMAI

KARYS

SUOMIŲ SOVIETŲ 1939 - 1940 M. KARAS

P. ŽILYS

(PABAIGA)

Iš Londono buvo gautas panašus pranešimas su paaiškinimu, kad skubama su pagalbos išsiuntimu. Esą, jeigu bus tęsiamos diskusijos dėl taikos derybų su Sovietų Rusija, visi pasiruošimai dėl karinės pagalbos išsiuntimo būsią nutraukti ir sustabdytas ginklų ir ekonominės pagalbos teikimas.

Po pusantros val. užsitęsusio posėdžio vyriausybė susvyravo ir nusprendė neperduoti iš vakaro paruošto atsakymo dėl derybų min. Güntheriui, o tik pasiųsti sekantį atsakymą: "Suomijos vyriausybė yra susirūpinusi karo veiksmų sustabdymu ir taikos sudarymu, bet kadangi naujai reikalaujama siena pasiūlyme yra neaiški, yra reikalingi nauji papildomi apie tai paaiškinimai. Panaši informacija yra pageidautina, kokią kompensaciją Suomija gaus".

Be to, chargė d'affaires Stockholme Erkko buvo pavesta paaiškinti Švedijos užs. reik. min. Güntheriui, kad dėl kietų ir šiurkščių Sovietų Rusijos statomų taikos sąlygų, Suomijos vyriausybė rimtai galvoja susitarti su Vakarų s-kais. Taip pat pranešti, kad Suomijos vyriausybė nusprendė paprašyti Vakarų s-kų detalizuotų informacijų apie žadamos pagalbos didumą.

Buvo pasiųstos telegramos į Paryžių ir Londoną, prašant informacijų, kada Vakarų s-kai gali prisiųsti tuos 50,000 vyrų. Jie turį atvykti į Suomiją dar prieš kovo pabaigą. Vėliau būsianti reikalinga dar didesnė pagalba.

Gaunamoji pagalba — kariuomenės dalys, bus skiriama į visus fronto barus, kariuomenės vado įsakymu. Tuojau pareikalauta 100 bombonešių su įgulomis. Buvo užklausta, kokią garantiją gali Vakarų s-kai duoti, kad Norvegija ir Švedija duos siunčiamai pagalbai tranzitą per savo teritoriją.

Švedijos užs. reik. min. Güntheris prisiuntė per chargé d'affaires Erkko min. pirm. Ryti sveikinimus ir prašė perduoti, kad jo reikalavimas iš anksto nustatyti naują sieną esąs blogas ženklas pradžiai. Güntherio nuomone, geriau duoti teigiamą atsakymą, o apie detales aiškintis derybų metu. Jeigu kils reikalas nutraukti derybas, bus visada galima rasti priežastį. Be to, min. Güntheris per Erkko pakartotinai pareiškė, kad Švedija nepraleis per savo teritoriją siunčiamą Vakarų s-kų kariuomenę.

Po pasitarimų su pasiuntine A. Kolontai ir Erkko, min. Güntheris pasiūlė, kad Suomijos atsakymas būtų papildytas sakiniu, jog Suomijos vyriausybė pagrinde yra pasiruošusi priimti Sovietų Rusijos pasiūlymą, nes kitaip jos atsakymas gali būti suprastas neigiamas, kas gali nutraukti pasitarimus.

Gavęs tokių žinių iš Stockholmo, min. Tanneris pasikvietė Anglijos pasiuntinį Verekerį pasitarti ir pranešė jam, kad Suomijos vyriausybė nedavė Sovietų Rusijai nustatytu laiku atsakymo dėl taikos derybų. Suomijos vyriausybė norinti gauti smulkių paaiškinimų apie Vakarų s-kų žadamą kariuomenės pagalbą.

Pasiunt. Verekeris su entuziazmu kalbėjo apie žadamą prisiųsti kariuomenės pagalbą. Čia pat iš Paryžiaus pasiunt. Holma pranešė telefonu, kad gen. Ironside (Anglijos kariuomenės vadas) sakęs Suomijos karo atstovui Paryžiuje plk. Paasonenui, kad daviniai patiekti gen. Lingo ir plk. Ganevalio, apie numatomą pasiųsti į Suomiją kariuomenės skaičių, esą netikslūs. Numatoma tuojau pasiųsti į Suomiją pagalbon 50,000 vyrų, o vėliau bus pasiųsta daugiau. Prancūzijos min. pirm. Daladier pareiškęs pasiunt. Holma, kad Suomijos klausimas esąs vienas iš svarbiausių šio momento politinių klausimų. Esą, tuojau būsią pasiųsta į Suomiją 50 bombonešių.

Tą pačią dieną buvo gautos naujos telegramos, tvirtinančios, kad Anglija ir Prancūzija, neatidėliodamos, žada pasiųsti į Suomiją 50,000 vyrų ir žada sutvarkyti tranzito reikalą su Norvegija ir Švedija.

Kovo 2 d. buvo posėdžiaujama ir tariamasi. Vyriausybės posėdyje buvo reikšta džiaugsmo ir pasigėrėjimo jausmai dėl Vakarų s-kų žadamos pagalbos. Džiaugtasi, kad liko nenutraukti pasitarimai su Maskva. Seimo komitete tos informacijos buvo sutiktos taip pat džiaugsmingai.

Tą dieną vėl buvo gautos papildomos telegramos iš Londono ir Paryžiaus, patvirtinančios žadomos kariuomenės pagalbos prisiuntimą. Anglijos užsienių reik. min. Halifaxas tvirtino, kad Anglija ir Prancūzija suteiks Suomijai įvairią pagalbą. Kovo 15 d. pagalba būsianti išsiųsta. Norvegija ir Švedija nesulaikysiančios siunčiamos pagalbos atvykimo.

Iš Stockholmo gautas Erkko pranešimas, kad Švedijos vyriausybės atsakymas Anglijai ir Prancūzijai, dėl siunčiamos į Suomiją kariuomenės tranzito, esąs neigiamas. Toks pat esąs ir Norvegijos atsakymas.

Dienos bėgyje padėtis neišryškėjo. Iš Maskvos nebuvo gauta jokių žinių.

Kovo 3 d. 11:30 val. vyriausybė posėdžiavo. Aptartas buvo Anglijos ir Prancūzijos reikalavimas kariuomenei tranzito per Norvegiją ir Švediją. Erkko pranešimu iš Stockholmo, ministeris Güntheris apie tranzitą kalbėjęs aštriai. Be to, min. Güntheris paaiškinęs, kad jis kalbėjęs tuo reikalu su vokiečiais, kurie pritaria konflikto užbaigimui, bet patys nieko negali padėti tame reikale. Min. Güntheris girdėjęs, jog Sovietų Rusija reikalauja, kad komunistas Kuusinenas būtų įtrauktas į Suomijos vyriausybės sąstatą. Į tai min. Güntheris pareiškęs, kad nauji Sovietų Rusijos reikalavimai Suomijai gali priversti Švediją visumoje peržiūrėti nusistatymą konflikto atžvilgiu. Molotovas atsakęs, kad visi Sovietų Rusijos reikalavimai yra pranešti Švedijos vyriausybei.

Min. Güntheris kalbėjęs ir apie Anglijos ir Prancūzijos reikalavimus tranzito teisių. Esą, jeigu Švedija tokias teises duotų anglams ir prancūzams, tada ji (Švedija) virstų karo teatru, nes Vokietija, tuo atveju, pultų Šveditą. Jo (min. Güntherio) svarbiausias uždavinys, esą, to išvengti. Jis aiškino Erkko, jog reikia tik įsivaizduoti, kaip žiūrėtų švedų tauta į Suomiją, sužinojusi, kad Suomija, norėdama išgelbėti Viipurį ir Sortavalą, pavertė Šveditą kautynių lauku. Tie miestai neturi Suomijai gyvybinės reikšmės ir jų netekimas dar nereiškia Suomijos sunaikinimo. Palankioms aplinkybėms susiklosčius, Suomija tuos miestus galėsianti atgauti. Švedų tauta negalės suprasti, taip pat, kaip Hanko gali virsti Suomijos mirties ar gyvybės klausimu. Jokiu atveju Švedija nemato pagrindo įsivelti į karą. Jeigu Švedija būtų įvelta į karą, tada ji rūpintųsi tik savo reikalais ir tausotų sau visas karo priemones.

Min. Güntheris dar pareiškė, jog jis gali būti priverstas pranešti Rikstagui, kad buvo galimybė padaryti taiką, bet Suomija ta galimybe nepasinaudojo.

Erkko, gi, paaiškino min. Güntheriui, kad būtų didelė klaida iškelti tą reikalą viešumon. Faktas, kad Viipuri ir Sortavala yra įjungti į Sovietų Rusijos reikalavimus, esanti paseka min. pirm. Hanssono komunikato, kuris buvo katastrofiškas Suomijos reikalui. Jis sustiprino Sovietų Rusijos diplomatinę poziciją ir tik padidino reikalavimus Suomijai.

Pasikalbėjimo metu paaiškėjo, kad reikalavimas perduoti Sovietų Rusijai Viipurį ir Sartavalą buvo pareikštas Molotovo pasikalbėjimo su Švedijos pasiuntiniu Maskvoje Assarssonu metu. Pasiuntinės A. Kollontai perduotuose reikalavimuose tie miestai dar nefigūravo.

Iš to pasikalbėjimo tarp Erkko ir min. Güntherio išryškėjo, kad Švedija, vykdydama tarpininkavimo misiją, kreipė perdaug dėmesio į savo pozicijas ir saugumą, o ne į Suomijos tragediją.

Įvykusiame vyriausybės posėdyje min. Tanneris pranešė apie pasikalbėjimus su Anglijos ir Prancūzijos pasiuntiniais ir žinias iš Stockholmo. Anglijos pasiuntinys paaiškinęs apie pasikalbėjimus Oslo ir Stockholme, kad Suomijos prašymas Vakarų s-kams turįs būti pareikštas vėliausiai kovo 5 d. Kai būsiąs gautas Suomijos prašymas, tada Vakarų s-kai, kovo 11 d., pakartosią savo tranzito reikalavimus Norvegijai ir Švedijai. Kovo 15 d. pirmosios dalys būsiančios pasiruošusios išvykti. Pirmąją ar antrąją balandžio mėn. savaitę apie 60,000 vyrų pasieksią savo paskyrimo vietą.

Į min. Tannerio pastabą, kad svarbiausias klausimas šiame reikale esąs tranzitas, pasiuntiniai negalėjo duoti aiškaus atsakymo, bet viską rėmė spaudimu. Min. Tanneriui pabrėžus, kad tai esąs pagrindinis klausimas, Prancūzijos pasiuntinys atsakė, jog tai strategijos reikalas.

Min. Tannerio nuomone, buvo prieitas kelio galas: praleistas terminas duoti atsakymą Maksvai, o Vakarų s-kai dar nutęsią laiką iki kovo 5 d.; galima tikėti, kad Vakarų s-kai darys spaudimą į Skandinavus dėl tranzito, bet netikėtina, kad tam jie tiesioginiai panaudotų jėgą. Toliau eiti tokiu keliu nebegalima. Reikalinga grįžti į taikos —derybų kelią. Todėl esanti tik viena išeitis, pasiųsti Maskvai pirmąjį atsakymą dėl derybų, įterpiant Maskvą kaip derybų vietą.

Po to min. Tanneris siūlė, kad būtų leista painformuoti Maskvą, jog sutinkama derėtis pasiūlytomis sąlygomis, išskyrus iš jų Viipurį ir Sartavalą. Posėdis pasibaigė nieko nenutaręs. Sekantis posėdis buvo paskirtas 18:00 val.

Po to posėdžio įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo min. pirm. Ryti, užsienių reik. min. Tanneris, min. Paasikivi ir gen. Waldenas. Buvo aptarta bendroji padėtis ir nuspręsta priimti min. Güntherio idėją, užtikrinant Sovietų Rusiją, kad Suomija yra pasiruošusi tartis, jei Viipuri ir Sartavala bus palikta už pasitarimų ribų.

Tą nutarimą min. Tanneris tuojau (13:45 val.) perdavė į Stockholmą min. Güntheriui. Jam, be to, buvo paaiškinta, kad Suomija nesikreipė į Vakarų s-kus pagalbos, apie kurią jie aiškina Švedijai.

(Ši plk. P. Žilio studija bus išleista pilna, su užbaiga ir paveiksluota, atskiru leidiniu.)

Knyga — maloniausia KALĖDINĖ dovana. Maloniausia ir skoningiausia.

Ypač jaunimui knyga yra geriausia dovana. Kalėdų šventėms dovanokite naujausius KARIO leidinius:

J. Variakojis, 4 P. **LIETUVOS KARALIAUS MINDAUGO PULKAS** $3.50

Z. Raulinaitis, **VAIDEVUTIS** $1.25

Abi knygos iliustruotos. Užsakymus siųskite šiuo adresu:

KARYS

916 Willoughby Ave., Brooklyn, N. Y. 11221

Redaguoja —
Š. P. Petrušaitis,
1561 Holmes Av.,
Racine, Wisc.

TYLIĄJĄ NAKTĮ

Kai sėsime prie Kūčių stalo ar susikaupsime maldos namuose, ar budėsime vieniši, atlikdami užduotis bei pareigas, visi, kaip ir visas krikščioniškas pasaulis, ypač mintimis, grįšime prie tų, kuriuos tik mintimis ir atsiminimai tegalima aplankyti. Jie: mūsų šeimų nariai, artimieji, draugai, o, kartais, ir priešai, iškeliavę į amžinybę, kurią įprasminti atėjo Dievas - Žmogus. Jis atėjo į pasaulį ne sy rykšte ar kardu rankoje, bet su meilės ir nusižeminimo jausmu širdyje. Erškėčių vainikas, kurį Jam uždėjo Jo tauta, pražydo žiedais, nešančiais artimo meilės supratimo ir kitų, anksčiau nepraktikuotų, dorybių vaisius.

Mūsų ramiai artojų tautai uždėjo erškėčių vainiką tie, kurie savo simboliu pasirinko kerštą ir neapykantą artimui. Tyliąją Naktį, prisimindami laisvą ir ramų gyvenimą, negrūmosime pikto skleidėjams, bet prašysime paramos ir jieškosime paguodos Šaltinyje, kuris yra kupinas meilės ir teisingumo. Taip pat prašysime laiminti mūsų tikslus ir darbus, kurie siekia laisvės lietuvių ir kitų pavergtų tautų žmonėms. Kaip teisingumas yra amžinas, kaip laisvė yra neužtroškinama, taip ir mūsų laimėjimas yra užtikrintas.

SĄJUNGOS PIRMININKUI — 65 METAI

LŠST CV pirmininkas š. Alfas Valatkaitis š. m. rugpjūčio mėn. 16 d. atšventė 65-jį gimtadienį. Gimęs Žemaitijoje grynai žemaitiškoje šeimoje, dar I-jo Pas. karo metu pradėjo mokytojauti ūkininkų slaptai suorganizuotoje lietuviškoje mokykloje. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, baigė mokytojų kursus ir mokytojaudamas įsteigė vieną iš pirmųjų Žemaitijos šaulių būrių Pavandenėje. Greitai po to persikėlė dirbti į Telšių apskrities viršininko įstaigą. Telšiuose padėjo dirbti tuometiniam šaulių skyriaus (vėliau pav. rinktinėmis) vadui. Sužinojęs apie jo aktyvią veiklą šaulių eilėse, LŠS-gos steigėjas Vl. Pūtvis 1920 m. iškvietė jį į Kauną pasimatymui ir paskyrė Mažeikių šaulių skyriaus vadu. Kai Krašto Apsaugos ministerija laikinai nutraukė kreditus LŠS-gai, jis turėjo surasti kitą tarnybą, nes ir taip tris mėnesius dirbo negaudamas jokio atlyginimo.

Vėliau tarnavo Vidaus Reikalų ministerijos žinyboje. Kretingoje dirbo kelis metus Kretingos šaulių rinktinės valdybos nariu. Sugrįžęs į Kauną, dirbdamas Geležinkelių valdyboje, aktyviai dalyvavo Geležinkelių šaulių rinktinės organizavime. Buvo rinktinės tarybos narys bei kuopos švietimo ir kultūros vadovas; taip pat Geležinkelių šaulių teatro vadovas, kuopos vado teisėmis. Daug prisidėjo surasti lėšų apginkluoti Geležinkelių rinktinę naujitėlaičiais belgiškais šautuvais ir lengvaisiais Brno kulkosvaidžiais. Jo pastangų dėka, rinktinė įsigijo ir visą tūkstantį litų kainavusią vėliavą.

Geležinkelių Šaulių teatras per pirmuosius metus suruošė vienuolika spektaklių kariuomenei poligone ir įgulose bei visuomenei Kaune ir kituose miestuose.

Bolševikams okupavus Lietuvą, š. Valatkaitis, žinomas šaulių veikėjas, buvo NKVD suimtas, ilgokai kalintas, kankintas ir už akių nuteistas mirti. Karo įvykių pasekmėje, tačiau, jis laimingai ištrūko į laisvę.

Susiorganizavus lietuviškai saugumo policijai, kuriai vadovavo direktorius Čenkus, sukaktuvininkas ten ėjo atsakingas pareigas, ne kartą su kitais policijos pareigūnais ir lietuvių Savisaugos daliniais organizavo ir vadovavo kautynėms su Lietuvoje siautusiais raudonaisiais banditais ir parašiutininkais. Teko atlikti ir labai pavojingų žygių, ypač, kartą, kai jis vienas iššvalgė, raudonųjų gaujų viešpataujamą, Kalnėnų miškų ir burliokų kaimų apylinkę. Taip pat intensyviai kovojo ir prieš Lietuvos kai kuriose vietose susidariusį slaptą lenkų pogrindį. Buvo suruoštos pasalos jį nužudyti, tačiau, jo paties suorganizuotos lenkų agentūros dėka, apie tai sužinojo ir mirties išvengė.

Įdomus momentas buvo, kai dir. Čenkaus komandiruotas, su tam tikra komisija, į Kretingą pravesti kvotą apie pagarsėjusio, vokiečiams okupantams parsidavusio, Jakio žiaurius nusikaltimus, kvotą jau užbaigus (buvo apklausinėti 72 asmenys), lietingą naktį, įspėjęs kitus komisijos narius, pėsčias pabėgo iš Kretingos ir tuo pačiu išvengė Klaipėdos gestapininkų ruošto visai komisijai arešto.

Beveik nuo pat pradžios įsijungęs į "Laisvės Kovotojų" pogrindžio veiklą, uoliai platino visą pogrindžio spaudą, šelpė ją pinigais ir atlikdavo jam pavestus rizikingus uždavinius vokiečių tarpe, iššifruodamas vokiečių užmačias prieš lietuvius. Penketuko, kuriame tada š. Valatkaitis dirbo lietuvių rezistencijoje, vadovas ir dar du nariai dabar gyvena JAV.

Pasitraukęs į Vokietiją ir atsidūręs tremtinių stovyklose, ilgą laiką buvo stovyklos komiteto vicepirmininku, švietimo - kultūros vadovu, policijos vadu ir kt. pareigose. Organizavo pradžios mokyklas, kursus, skautų organizaciją, režisavo vaidintojų kuopelei, pats parašė porą scenos veikalų ir ėjo visur, kur buvo reikalingas lietuviškam darbui.

Atvyks į Čikagą, tuoj vėl įsijungė į skautų darbą, pakeltas skautininku, įsteigė ir redagavo **"Drauge"** ir dabar tebespausdinamą **"Skautybės Kelią"**. Spaudoje bendradarbiauja jau nuo 1919 m. pradžios.

Vaidievučiui Mantautui iškėlus mintį atkurti tremtyje Šaulių sąjungą, tuojau prie sumanymo prisidėjo ir yra vienas iš pirmųjų keturių LŠST atkūrėjų. Kiti trys: Aleksandras, Sofija ir Vaidievutis Mantautai. Tiesioginis Čikagos Vytauto Didžiojo šaulių kuopos įkūrėjas, ilgametis jos pirmininkas ir valdybos narys. Dabartinio LŠST statuto autorius. Jau vienuolika metų dirba LŠ ST CV įvairiose pareigose ir pernai įvykusiame suvažiavime buvo išrinktas į CV, kuri, savo keliu, š. Valatkaitį išrinko sąjungos pirmininku.

Apdovanotas Šaulių Žvaigždės, Lelijos ir "Už Nuopelnus" ordinais ir Nepriklausomybės bei Šaulių Žvaigždės medaliais.

GERO ŠAULIO PAVEIKSLAS

š. Eugenija Klupšienė

"Nepriklausomai Lietuvai" knyga sukėlė visą audrą minčių ir prisiminimų — malonių ir liūdnų. Mintimis nuklystu į Bridų - Smilgių šaulių būrio eiles, kuriose teko svajoti, veikti ir dirbti.

Pats būrys įsisteigė Lietuvos Nepriklausomybės kovų metu, ypač kovai su "plienčikais" ir kitokiais plėšikais, kurie laisvai siautė Smilgių apylinkėse. Nepriklausomais metais Bridų - Smilgių šaulių būriui priklausė beveik visi susipratę lietuviai. Jo ilgametis pirmininkas buvo ūkininkas Antanas Grušas, taurus lietuvis patriotas, išauginęs gausią šeimą.

Gerai prisimenu būrio dešimtmečio šventę. Į Smilgių sodą susirinko daugiau kaip 200 žmonių, kur nuo pat ryto grojo dūdų orkestras. Iškilmingoji dalis įvyko miško aikštėje. Atvyko L. Šaulių moterų garbės vadė Emilija Pūtvienė — "Močiutė", apskrities viršininkas, rinktinės vadas kpt. Kurpis ir daug kitų svečių. Visi pasakė gražias kalbas. Atėjo eilė ir būrio pirmininkui tarti žodį. Tris dienas padėjau mokytis jam tos kalbos. Išmoko žmogus atmintinai, bet, dėl viso ko, prašė, kad stovėčiau šalia jo, kai kalbės. Pradėjo gerai, bet greitai užsikirto ir nei iš vietos. "Sakyk ką nors apie partizanų veikimą" — kuždėjau jam į ausį. Mūsų laimei, per aikštę atėjo šlubas, kovose sužeistas, partizanas. Atsidarė pirmininko burna ir jis iškalbėjo apie pusę valandos, sujaudindamas visus klausytojus.

Antanas Grušas buvo mažai tesimokinęs ir mėgdavo pajuokauti, kad toji diena buvo nelaimingiausia jo gyvenime, kai jis išmoko pasirašyti savo pavardę. Kartą pasirašė "draugiškus vekselius", kurie labai pakenkė jo ūkiui. Liūdna, kad kovojęs ir laimėjęs laisvę, vėl turėjo patekti į to paties, tik kitaip dažyto, priešo — ruso vergiją. Mirė 1946 m. liepos mėn. 24 d. pavergtoje Lietuvoje, sulaukęs 80 m. amžiaus. Palaidotas Šiaulių katalikų kapinėse.

Kuomet galvoju ar kalbu apie gerą šaulį, visuomet matau a. a. š. Antano Grušo paveikslą.

Šaulė Tremtyje

Redaguoja E. PETRAUSKAITĖ, 926 W. 52nd Street, Chicago, Ill. 60609

JIEŠKOSIU ROŽĖS

Jaučiuosi visai viena ištuštėjusioje miesto gatvėje. Šalta. Vėjas pučia. Vis smarkiau pradeda kristi Balto Šalčio mažytės snaigės-karalaitės. Jos man tiesia baltą, baltutėlį kilimą. Girgžda jis po sunkiomis, nusivaikščiojusiomis kojomis. Staiga, pati nežinau kodėl, pasuku už kampo ir beveik pradedu bėgti. Vienas skersgatvis, antras ... Prieš mane, tarp dviejų augštų pastatų, maža bažnytėlė. Atsargiai pamėginu jos duris. Pasirodo neužrakintos. Įeinu. Visur viešpatau ja tyla ir ramybė. Šilta.

Akys greit peržvelgia suolus. Bažnyčia tuščia. Einu pirmyn; priešais didįjį altorių pačiame viduryje kabanti raudonoji lemputė traukia mane arčiau. Šonuose daugiaspalvių žvakučių mažos liepsnelės šokinėja, mirkčioja, žaidžia. O, su jomis maži ir dideli šešėliai laipioja sienomis, tarp Kryžiaus Kelių. Tik po keletos minučių pastebiu seną senutėlę, besimeldžiančią viename tamsiame kampelyje.

Priėjus prie didžiojo altoriaus atsiklaupiu prieš mažą, kuklų Betliejų. Šonuose stovi piemenukai ir keletas gyvuliukų. Viduryje, atsiklaupusi, Marija ir Juozapas. Tarp jų, ėdžiose, vystyklėly suvystytas Kūdikėlis. Sukalbu Sveika Marija ir užsižiūriu į Kūdikėlį. Švelnios mažos vaiko rankutės ištiestos į mane. Veideliai skaistūs, bet akutėse ašarėlės blizga. Ant lūpyčių matosi švelni ir kartu liūdna šypsenėlė.

Kas taip beldžiasi į mano širdį?

Pradedu galvoti, mąstyti. Žinau, kad neseniai, už durų, buvo didžiausias žmonių judėjimas, skubėjimas. Ir aš skubėjau: rytoj Kalėdos! O čia, prieš mano akis, guli tas šventas Karalaitis, kurio gimimo dieną rytoj švęsime. Su Juo pabūti atėjo tik viena senutėlė ir aš, jauna Lietuvos mergaitė.

Ar man dar neaišku, kodėl akutėse ašarėlė blizga, kodėl tokia liūdna šypsenėlė? Ar nežinau, kad tai meilės rankutės, kurios stengiasi praverti mano širdį?

Atsidūstu. Tyliai atsistoju. Reikia pasiskubinti namo, Kūčioms. Dar sykį apsidairau ir išeinu į šaltąjį pasaulį. Einu aš ir Jam pajieškoti dovanėlių. Aš surasiu ir atnešiu Jam raudonas meilės rožes.

Rytoj juk Kalėdos!

Dalia Valatkaitytė

ŠAULIŲ S-GOS GARBĖS NAREI SOFIJAI PŪTVYTEI - MANTAUTIENEI 65 METŲ SULAUKUS

Tremtyje mūsų vyresnės kartos darbuotojai vysta kaip nustelbtas žiedas ir nyksta kaip sapnas, kaip sniegas. Todėl kiekvieną gyvąjį, kuris pasišventęs dirba savo tautai, turime ypatingai branginti ir gerbti.

Sofija Pūtvytė-Mantautienė, Šaulių Sąjun-

IŠ PADALINIŲ VEIKLOS

Klaipėda Cicero mieste

Jūrą mylintis lietuvis negali nurimti, prisimindamas laisvąją Baltiją ir trokšdamas ją vėl atgauti. Toji idėja paskatino čia tremtyje atkurti jūrų šaulius, kurie tęstų Lietuvos jūrų šaulių tradicijas, puoselėtų jūrinę mintį jaunimo ir vyresniųjų tarpe, ruoštųsi ir budėtų kovoje dėl Pabaltijo valstybių nepriklausomybės atgavimo.

Prieš metus LŠST CV nario j. š. Gvido Valantino ir kitų pastangomis įsikūrusi Cicero mieste jūrų šaulių kuopa, kuri stiprėja naujais nariais ir visokeriopa veikla, pasivadino **Klaipėdos** jūrų šaulių kuopa. Glaudžiai bendradarbiaudama su gen. T. Daukanto jūrų šaulių kuopa, kuri pradėjo savo veiklą anksčiau, sudaro didoką jūrinį šaulišką vienetą. Tikimasi, kad netolimoje ateityje ir kitose vietovėse matysime daugiau jūrų šaulių padalinių.

Klaipėdos j. š. kuopai šiuo metu vadovauja: j. š. Juozas Sukackas — pirm., j. š. Stasys Bernatavičius — vicepirm. ir valdybos nariai: j. š. Algis Valeika, j. š. Petras Stoncelis, Albertas Kvečas ir kt.

Valdyba yra nutarusi kasmet ruošti "Švyturio" balius, kuriuose lietuviškoji visuomenė bus supažindinama, jaukioje nuotaikoje, su jūrų šauliais ir jų siekiais.

Kuopos pasirinktas šūkis "be laisvos Baltijos — nenurimsim niekados" yra jos narių pažadas lietuviškajam darbui.

J. š. Gvidas Valantinas

gos garbės narė, savo viso gyvenimo veikla ir darbais turi didelių nuopelnų Šaulių Sąjungai ir visai lietuvių tautai.

Jaunutė, tik baigusi Šiaulių gimnaziją, atvažiuoja Kaunan ir pradeda dirbti Eltoje. Tuoj pat įsijungia į Šaulių s-gos darbą, eidama įvairiausias atsakingas šauliškas pareigas. Žengdama savo tėvo, sąjungos įkūrėjo, pėdomis, didžiausią gyvenimo dalį, savo visą nuo šeimos atlikusį laiką, aukoja Šaulių s-gos ir visuomeninės veiklos darbams. Kaip ir pats įkūrėjas, per Šaulių s-gos išsiplėtimą tikėdama šviesesne mūsų tautos ateitimi, kiek pajėgdama, sėkmingai populiarina šauliską idėją visame krašte. Rašo įvairius straipsnius į šaulių ir kitą lietuvišką spaudą. Važinėja ir būriuose, rinktinėse, įvairiuose moterų kursuose, stovyklose, suvažiavimuose ji skaito paskaitas tautinės ir šauliškos ideologijos klausimais. Kartu su savo vyru Aleksu parašo Vlado Pūtvio biografiją. Šaulių sąjungos reikalais lankėsi Suomijoje, Estijoje, Latvijoje ir Čekoslovakijoje. Buvo paskutinioji laisvosios Lietuvos moterų šaulių vadė.

Kaip gerai ideologinei šaulei vadovei, jai rūpėjo ir visi kiti Lietuvos moterų darbai. Veikė Lietuvos Vaiko draugijoje, rūpinosi prieglaudų ir kalinių globa, savitarpine pagalba ir kitais konkrečiais naudingais visuomeniniais darbais.

Karo audroms užėjus, pati besislapstydama, sunkiai išgyvena žiauriausias komunistines žaizdas — savo brolių, jų šeimų ir savo mylimos motinos, mūsų visų neužmirštamos Močiutės, ištrėmimą. Tačiau dvasiniai ji nepalūžta. Pasitraukus iš tėvynės, tiek Vokietijoje, tiek ir šiame krašte, stovi arti visų tautinių reikalų, visur savo darbo duoklę su kaupu atiduodama Tik dėka Pūtvio šeimos narių susidariusio branduolio, ir čia Šaulių sąjunga atsikūrė. Mūsų miela Sesė buvo branduolio steigėjų aktyvioji narė. Susidariusios laikinosios Centro valdybos ir darbo prezidiumo narė ir šaulių moterų skyriaus vedėja, o vėliau Centro valdybos šaulių moterų vadovė. Ir čia, važinėja ir skatina šauliškos idėjos plėtimąsi.

Mieli Jubiliatai, Sofija ir Aleksandras Mantautai, Šaulių sąjungos garbės šauliai.

Prasmingai praleidus visą gyvenimą, kartu su savo vyru užauginusi pavyzdingus lietuvius, sūnų Vaidievutį ir dukrą Ramintą, sulaukusi mielų trijų anūkų, nors būdama nestiprios sveikatos, ir dabar ji gyva visiems šauliškiems ir lietuviškiems reikalams. Aktyviai dalyvauja vietos šaulių veikloje, o taip pat Balfo ir Lietuvių Kat. moterų sąjungos darbuose. Rašo, seka spaudą ir nuoširdžiai rūpinasi visais šaulių moterų ir visos Šaulių s-gos darbais.

Šia proga tenka paminėti ir sesės Sofijos vyrą Aleksandrą Mantautą — Šaulių S-gos garbės šaulį, visuomenininką, S-gos atsikūrimo branduolio narį ir pirmąjį S-gos pirmininką tremtyje, kuris kukliai prašventė savo septyniasdešimt metų sukaktį šį pavasarį — kovo mėn. Bendra šauliška ideja juos abu surišo šeimon. Visą gyvenimą jiems rodė kelią ir dabar, kaip žvaigždė šviečia ir skaidrina jų bendrą šauliską ir lietuvišką darbą. Mūsų sesės darbai — kartu ir jos vyro darbai, kuriuose jie vienas kitą papildo.

Sesės šaulės ir visa šauliška šeima sveikina mieluosius jubiliatus, linki geriausios sveikatos, jėgų, ištvermės ir dar daug našių — kūrybingų metų sulaukti, o taip pat šviesesnės mūsų tautos ateities — Laisvos Nepriklausomos Lietuvos.

Mieloji Sese, o brangi,
Mes su tavim visa širdim ...
Šviesiu, plačiu tautos keliu —
Drąsiausiai žengsime, kaip tu ...

K. Kodatienė

GRAŽIOS VILTYS

Los Angeles Juozo Daumanto Šaulių kuopos pirmininkas O. Žadvydas mielai prižadėjo parinkti "iš jaunuomenės tarpo" mūsų skyriui nuolatinę korespondenę. Būtų labai malonu, kad tuo gražiu pavyzdžiu pasektų ir kitos kuopos. Tada mūsų skyrius žymiai pagyvėtų ir labiau mus visus sujungtų į darnią šauliską šeimą. Turim pradėtus Jaunimo metus atžymėti jaunųjų aktyvumu ir spaudos darbe. Šiuo numeriu jau turime gražią pradžią — jauną jėgą. Lauksime daugiau.

Sveikindama mielus skaitytojus šv. Kalėdų proga, lieku su gražiausiom viltim.

Em. Petrauskaitė

↑ Lapkričio 20 d., Apreiškimo parap. salėje, įvykusiam Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjime meninę programos dalį užpildė Vl. Baltrušaičio diriguojamas New Yorko Lietuvių Vyrų choras.

LIETUVOS KARIUOMENĖS ATKŪRIMO MINĖJIMAS NEW YORKE

New Yorko ramovėnų skyriaus, surengusio minėjimą, rūpesčiu ir KARIO archyvo pagalba, buvo paruošta eilė skaidrių, pavadinta "Žvilgsnis į Lietuvos Karį". Ekrane rodant skaidres, tekstą skaito Jonas Rūtenis. Tekstus, kurie apėmė Lietuvos senovę, nepriklausomybės atstatymą, laisvės ir okupacijos laikotarpius, paruošė ir skaitė Z. Raulinaitis, Jonas Rūtenis ir Stasys Gudas.

Ramovėnas, inž. Jurgis Zabelskis, prie šviesos aparato rodo skaidres, kurias jis fotografavo ir rūpinosi jų pagaminimu.

Visas minėjimo nuotraukas darė Romualdas Kisielius

Meninę programą, kuriai vadovavo ramovėnas dr. E. Noakas, pajvairino pasirodę jaunieji deklamatoriai, gražiai, lietuviškai (be svetimo akcento!) išpildę mūsų žinomų poetų kūrinius. Skaitė ir deklamavo: Rasa Novickaitė, Algimantas Bružinskas, Algis Šimukonis ir Karilė Baltrušaitytė.

New Yorko Ramovės sk. p-kas Vaclovas Alksninis, minėjimo metu, įteikia Ramovės premiją Zigmui Raulinaičiui.

Skulptoriaus Vytauto Raulinaičio padovanota skulptūra— Lietuvos girių stumbras, loterijos keliu teko Jurgiui Montvilai.

Sk. pirm. Br. Uteniui atidarius minėjimą, VLIKo pirm. Vaclovas Sidzikauskas pasakė kalbą.

Bostono ramovėnai paminėjo Kariuomenės atsikūrimą

L.V.S. Ramovės Bostono skyrius ir Amerikos lietuvių legijono Stepono Dariaus posto nariai minėjo Lietuvos kariuomenės Atsikūrimo šventę, lapkričio 21 d. Sekmadienį 10 val. ryto šv. Petro lietuvių par. bažnyčioje buvo atlaikytos pamaldos už visus karius ir partizanus, žuvusius Lietuvos Laisvės kovose. Ramovėnai, veteranai ir kitos Bostono lietuvių jaunimo organizacijos dalyvavo pamaldose su savo vėliavomis.

Po pietų, 3 val., Lietuvių piliečių klubo III-jo augšto auditorijoje, įvyko iškilmingas minėjimas.

Ramovės skyriaus pirm. Br. Utenis, pradėdamas minėjimą, paprašė Amerikos lietuvių karo veteranų Stepono Dariaus posto vadą įvesti organizacijų vėliavas į sceną, o komp. Julių Gaidelį paskambinti Amerikos ir Lietuvos Himnus. Parapijos vikaras kun. J. Klimas atkalbėjo invokaciją.

Pagrindiniu minėjimo prelegentu buvo VLIKo pirmininkas Vacl. Sidzikauskas iš New Yorko. Prelegentas savo turiningu žodžiu plačiai nušvietė ir ginkluotos jėgos reikšmę nepriklausomos valstybės gyvenime, ir dabarties siekius, ir pastangas, dedamas organizuotos lietuvių išeivijos laisvuose kraštuose Lietuvos laisvinimo kelyje.

Savo kalboje VLIKo pirmininkas pabrėžė, kad mūsų laisvinimo kova yra gerame kelyje ir mūsų Tėvynės Lietuvos laisvės rytas yra sujungtas

Bostono lietuviai minėjime.

Nuotr. P. Plikšnio

Minėjimo komitetas Montrealyje, iš k.: A. Kalvaitis, K. Šitkauskas ir St. Barauskas.

← Garbės sargyba prie Paminklinės lentos, iš k.: š. Ig. Petrauskas ir š. Br. Bagdžiūnas.

MINĖJIMAS MONTREALYJE

Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimas įvyko lapkričio mėn. 20 d. šeštadienį, Aušros Vartų parapijos salėje. Minėjimą surengė L. K. Kūrėjų - Savanorių Montrealio skyrius, L. K. Veteranų "Ramovės" skyrius, ir L.Š.S.T. L. karaliaus Mindaugo šaulių kuopa. Buvo sudaryta minėjimo rengimo komitetas, kuriam pirmininkavo kūrėjų-savanorių atstovas, sav. K. Šitkauskas. Jis trumpu žodžiu minėjimą atidarė ir jį vedė.

Minėjimo programoje buvo paskaita, kurią skaitė dr. Henrikas Nagys.

Meninėje programos dalyje puikiai pasirodė solistė p. E. Kardelienė, kuri padainavo tris dainas; akompanavo muz. K. Smilgevičius.

Šaulė J. Jakonienė padeklamavo iš savo kūrybos: "Motina už geležinės uždangos" ir "Į kovą". Šaulys Br. Bagdžiūnas paskaitė ištrauką iš knygos "Nepriklausomai Lietuvai" apie žuvusius Troškūnų šaulius.

Tiek paskaita, tiek meninės dalies išpildymas publikos buvo šiltai priimtas. Tolimesnėje programos eigoje — bendros vaišės, veikė bufetas, vyko šokiai ir loterija. Visą minėjimo technikinį darbą atliko šauliai, kurie jiems pavestas pareigas atliko sklandžiai ir gerai.

Solistei p. E. Kardelienei ir š. J. Jakonienei buvo įteikta gėlių. Programą pranešinėjo šaulių kuopos pirm. St. Barauskas. Šaulės moterys, gražiai talkininkavo svečius aptarnaudamos, kurių buvo arti dviejų šimtų.

Sekmadienį, lapkričio 21 d. Aušros Vartų bažnyčioje įvyko iškilmingos pamaldos, kuriose visos minėtos organizacijos dalyvavo su savo vėliavomis. Prie bažnyčioje esančios Už Lietuvos Laisvę Žuvusiems paminklinės lentos buvo padėtas gėlių vainikas, stovint šaulių vyrų ir moterų agrbės sargybai. Š. tėv. J. Vaišnys pasakė tai dienai skirtą gražų pamokslą, parapijos choras puikiai pagiedojo kario garbei skirtas giesmes. Iškilmingos pamaldos buvo baigtos Lietuvos Himnu.

Tiek šeštadienio, tiek sekmadienio minėjimo dalis praėjo puikiai, gražiai ir kultūringai.

J. Šiaučiulis

---

su visos Rytų Europos laisvinimu. Besikeičianti tarptautinė politinė padėtis ir mūsų pačių laisvame pasaulyje kovos pastangos, organizuotumas ir nepalaužiamas tikėjimas į savo tautos ateitį apvainikuos mūsų kovos pastangas.

Po V. Sidzikausko kalbos, Br. Utenis iškvietė į sceną tris Bostono studentus: Uogintą Kubilių, Aušrą Kubiliūtę ir Giedrę Galinytę, kurie po žygio į Jungtines Tautas buvo su kitais studentais įsiveržę į Saugumo Tarybos posėdį reikalauti Pabaltijo Valstybių priėmimo. Studentai buvo apdovanoti Stepono Dariaus posto dovanomis.

Meninę programą išpildė svečias iš New Yorko, aktorius humoristas Vitalis Žukauskas ir buvęs Vilniaus operos solistas St. Liepas, akompanuojant komp. Jul. Gaideliui. Vitalis Žukauskas pradžioje paskaitė Nelės Mazalaitės apsakymėlį "Batai", o vėliau linksmino publiką humoristiniais aforizmais iš mūsų buities ir politinių partijų gyvenimo.

Solistas St. Liepas padainavo: "Jau slavai sukilo" — muz. Sasnausko, "Du grenadieriai" — R. šūmano ir "Kareivio Valentino malda" — ariją iš operos Faustas.

Po programos, grojant Smito orkestrui, buvo pasilinksminta. Mielos šeimininkės: ponia Ausiejienė ir ponia Valiukonienė visus pavaišino pagamintais lietuviškais užkandžiais.

J. V. Sūdavas

C. Valdybos ir savo vardu, sveikinu visą KARIO štabą Kalėdų švenčių ir Naujųjų Metų proga ir linkiu kiekvienam geros sveikatos ir ištvermės leidžiant ir tobulinant visų mūsų mieląjį KARĮ. —

Su geriausiais linkėjimais lieku

Jūsų

JONAS GAIŽUTIS
Sekretorius

Mančesterio, Anglijoje, ramovėnai žygiuoja padėję vainiką ant Britų kario paminklo. Skyriaus vėliavą neša A. Jakimavičius.

RAMOVĖNAI ANGLIJOJE

Manchesterio skyrius (Anglijoje) š. m. rugpiūčio mėn. 28 d., šeštadienį, lietuvių socialinio klubo patalpose minėjo skyriaus dešimtmetį.

Prie užkandžių stalų, gerai paruoštų ramovėno Justino Navicko žmonos ir dukters, skyriaus pirmininko K. Murausko pakviesti, susėdo: vėliavos krikšto tėvai — p. Šukys ir p. Navickienė, Britų legiono atstovas p. Martin, skyriaus nariai su šeimomis ir pažįstamais. Gėrimių ir užkandžių išlaidas iš anksto padengė patys dalyviai.

Kviesti J. E. Lietuvos įgaliotas ministeris Balutis ir Pasiuntinybės patarėjas Balickas, neatvyko iš Londono, o atsiuntė raštu sveikinimus ir linkėjimus.

10-čio minėjimą atidarė sk. pirmininkas K. Murauskas, perskaitė ministerio Balučio ir patarėjo Balicko nuoširdžius sveikinimus ir linkėjimus ir pavedė sk. sekretoriui perskaityti skyriaus veiklos aprašymą.

Sk. sekretorius E. Sabaliauskas perskaitė aprašymą, kaip seka: skyrius šiais metais mini dešimties metų sukaktį nuo skyriaus įsikūrimo. Svetur gyvendami, laukdami Tėvynės Lietuvos laisvės, savaime jaučiamės, kad dešimt metų tremtyje praleisto laiko, ilgintis Tėvynės ir tėviškės sodybų ir t.t., yra ilgas laikotarpis.

Skyrius įsteigtas liepos 30 d. 1955 m. Pirmuoju iniciatorium buvo Vladas Kupstys (dabartinis Lietuvių klubo pirmininkas). Įsteigimo organizatoriais buvo: Murauskas Kazys (dabartinis skyr. pirmininkas) ir A. a. Klimas Balys. Steigiamajam susirinkime buvo 18 dalyvių, iš jų 16 užsirašė nariais. Dabar yra 42 nariai. Pirmoji skyriaus valdyba: Kupstys Vladas — pirmininkas, Klimas Balys — sekretorius ir Murauskas Kazys — kasininkas. Pirmoji revizijos komisija: Kuzmickas Aleksas ir Gerdžiūnas Antanas. 1957 metais įsigyta skyriaus vėliava, kuri padaryta pagal Centro valdybos aprašymus ir brėžinius. 9 d. lapkričio m. 1957 m. vėliava iškilmingai pašventinta ir pakrikštyta eilinio Eimučio vardu. Skyrius per dešimtmetį surengė: Dariaus-Girėno minėjimus, Kariuomenės šventes ir Naujųjų Metų sutikimus, ir, pradedant 1957 metais, iškilmėse uždeda vainikus ant Britų kario kapo. Mirusieji skyriaus nariai: A. a. Gira Nikodemas ir A. a. Klimas Balys. Šį aprašymą sudarė: sk. pirm. K. Murauskas, vice-pirm. J. Navickas, reikalų vedėjas J. Skinkys, kasininkas A. Jakimavičius ir sekretorius E. Sabaliauskas.

Po sekretoriaus skaitymo. skyrių pasveikino: vėliavos krikšto tėvas A. Šukys, buvęs pirmininkas, Vl. Kupstys, Britų legiono atstovas p. Martin, o šio minėjimo reikšmę anglų kalba nusakė v-bos narys - reikalų vedėjas J. Skinkys.

Užkandžių metu buvo padainuota lietuviškų dainų ir išsiskirstyta su pakilia nuotaika.

Sk. k.

A. A. ŠAULĖ GENOVAITĖ GRIKAVIČIENĖ

1965 m. birželio 29 d., Los Angeles mieste, po ilgos ir sunkios ligos, mirė Genovaitė Grikavičienė. Pačiu gražiausiu metų laiku ji išsiskyrė iš mūsų tarpo. Giliame liūdesyje paliko vyrą Joną, sūnų Eimontą su šeima ir gimines.

Genovaitė buvo gimusi 1912 m. birželio 8 d. Maišiagaloje, Vilniaus ap. 1929 m. ji įstojo šaule į Ukmergės šaulių rinktinę, Kernavės š. būrį. Dalyvavo bažnytiniame chore ir šaulių šokėjų grupėje.

Karo išgyvenimai ir sunkios gyvenimo sąlygos pakirto jos sveikatą, tačiau dvasioje Genovaitė nepalūžo. Steigiant Los Angeles šaulių būrį, velionė drauge su Jonu buvo steigėjų eilėse. Jonas yra kuopos valdybos narys - iždininkas. Šaulė negalėdama aktyviai dirbti, rėmė šaulius materialiai. Ligos metu, turėjo viltį pasveikti, nes išsitardavo: "Kai pasveiksiu, būsiu talkininkė ir atliksiu už praleistą ligos metu laiką". Tačiau jos viltys neišsipildė . . .

Liepos 3 d. į Kalvarijos kapines artimieji velionę palydėjo į amžino poilsio vietą. Gedulingas pamaldas atlaikė ir į kapines lydėjo kun. dr. P. Celiešius. Laidotuvėse dalyvavo ir velionės brolis Marijonas Janukaitis, atskridęs iš Detroito.

Toli nuo Tėvynės, Ramiojo vandenyno pakrantėje, palaidota pirmoji Juozo Daumanto šaulių kuopos narė.

O. Žadvydas

Kaina
2.15 a

RAMOVĖ Lietuvių Veteranų Sąjunga

AKTAS

Čikaga, 1965 m. birželio mėn. 15 d. Lietuvių Veteranų Sąjungos "Ramovė" Centro Valdybos paskirtoji Premijų Komisija išspausdintiems KARY 1964 metais premijuotiniems straipsniams išrinkti ir jų autoriams premijas paskirti šios sudėties: Jonas Švedas, LVS Centro Valdybos atstovas (1347 So. 48 Court, Cicero, Ill. 60650), Juozas Tumas, Kario Redakcijos atstovas (9136 55th Ct. Oak Lawn, Ill. 60453) ir Juozas Rapšys, LVS Čikagos skyriaus atstovas (7131 So. Richmond Ave., Chicago Ill.), susipažinusi su 1964 metų straipsniais, KARIO Redakcijos bei skyrių siūlymais ir juos apsvarsčiusi, vienbalsiai nutarė laikyti premijuotinais šių autorių straipsnius ir už juos paskirti šias sumas:

1. Z. Raulinaičio "Vaidevutis" (Kario Nr. 6, 7, 8 ir 9) — 50 dolerių,

2. Kazio Ališausko "Sovietų Karinė Lietuvos okupacija" (Kario Nr. 6 ir 7) — 40 dolerių ir

3. Petro Būtėno "Gal praverstų?!" (Kario Nr. 1, 2 ir 3) — 30 dolerių.

Šio akto surašyti trys egzemplioriai.

Premijų Komisija:
(pas.) Jonas Švedas
(pas.) Juozas Tumas
(pas.) Juozas Rapšys

KURIS? KUN. LIPNIŪNAS AR KUN. ČIBIRAS?

Jurgis Virsnė 1965 m. lapkričio mėn. KARIO nr. 9 jautriai aprašo 1940 m. lapkričio mėn. 23 d. (pagal J. V. tai esą buvęs sekmadienis) Vilniuje. J. V., atrodo, suklydo.

Pirmosios bolševikų okupacijos metai. Rusiškasis komunizmas visą Lietuvos politinį, kultūrinį, visuomeninį ir ekonominį gyvenimą apvertęs augštyn kojom, žiauriausiai siautėjo. Dieną ir naktį dingdavo žmonės, iš darbo arba iš namų juos areštuojant, nors kalėjimai jau ir taip buvo perpildyti po masinių liepos mėn. areštų. Vilniuje, didžiausiame Lietuvos mieste, lietuviui buvo truputį lengviau, negu mažesnėse vietovėse nuo arešto išsisukti, nes įvairiatautėje miesto žmonię kamšatyje (buvo mieste daug Lenkijos pabėgėlių iš anksčiau komunistų ir vokiečių okupuotos Lenkijos) slaptosios komunistų milicijos akis sunkiau įžiūrėdavo savo aukas.

Kas sekmadienį dideliausios žmonių minios rinkdavosi pamaldoms į šv. Jono bažnyčią. Čia per sumą pamokslus išimtinai sakydavo šventos atminties, vėliau koncentracijos stovyklos kankinys, kun. Alf. Lipniūnas. Pamokslininko iškalbingumas jo jautrumas ir esamosios padėties tragiškumas, ne vieną ir net ne uolų, sekmadienio pamaldų lankytoją čia atvesdavo. Artinosi Vasario 16, kuri tais metais, kaip tik išpuolė sekmadienį. Lietuviai ne be susijaudinimo laukė to sekmadienio pamaldų ir k. Alf. Lipniūno pamokslo. Deja, kaip vėliau paaiškėjo, Vilniaus komunistai Lipniūną įspėjo Vasario 16 — sekmadienį — pamokslo nesakyti. Jis jo ir nesakė. Atėjus pamokslo laikui, su šiltu nustebimu, žmonės išvydo sakykloje kun. Kristupą Čibirą — Vilniaus lietuvių šv. Mikalojaus parap. kleboną ir žinomą per visą lenkų okupaciją lietuvių kultūrininką, visuomenininką, mokytoją ir bendrai vilniečių mylimą asmenį. Jis, perskaitęs evangeliją, pamokslą pradėjo: "Lakštingalėle, gražus paukšteli, kodėl nečiulbi anksti rytelį? Ką aš čiulbėsiu anksti rytelį, piemens išdraskė mano lizdelį"... Visa bažnyčia susijaudino ir pajuto seno kovotojo dvasios stiprybę. Taigi šį A. Strazdo posmą bažnyčioje per 16 Vasario citavo kun. K. Čibiras.

Gal kariuomenės šventės dieną, kuri tais metais neišpuolė sekmadienį, kun. Alf. Lipniūnas irgi buvo panašiai pamokslą pasakęs, bet tuo metu bažnyčioje nebuvau — taigi nežinau, bent tuo metu Vilniuje neteko girdėti šitokio teigimo. **Al. Kirsna**

— — —

Siųsdamas straipsnį KARIUI, plk. V. Šliogeris iš Belmore, N.S.W., Australijos, rašo: "Linkiu KARIUI ir toliau ugdyti Tėvynės meilę mūsų jaunojoje kartoje; taip jis veikia ir mano sūnų—sako, geriausias žurnalas."

— — —

EDENO ATSIMINIMAI

Buvęs Britų min. pirm. A. Edenas parašė savo atsiminimus, **The Reckoning**, kurie nesenai pasirodė knygų rinkoje.

Juose yra įdomių dalykų ir mums. Būdamas tikras anglų džentelmenas, Edenas yra labai mandagus ir sausai, bet objektyviai, rašydamas, stengiasi nieko neužgauti, išlaikyti šaltą kraują ir valdytis. Net savo sūnaus, lakūno, žuvimą Burmoje jis tik pažymi savo knygoje, bet nedejuoja. Tačiau jo kuklumas neišlaiko kai ji nustebina Roosevelto lengvabūdiškas ir utopiškas žaidimas su valstybėmis ir tautomis.

Vienu metu, II Pas. karui įsibėgėjus, Rooseveltas svajojo sukurti Europoje naują valstybę "Valoniją". Ją sudarytų dalis Belgijos, Liuksemburgas, Alzasas-Lotaringija ir dalis šiaurinės Prancūzijos. Kitu atveju, šis Amerikos prezidentas užsispyrė, jog Sovietų Rusija turinti neginčijamas teises į Baltijos valstybes.

Tokios ir panašios Roosevelto fantazijos, atrodo, sukrėtė abejingą anglą: "Jis [Rooseveltas] manė, jog jam buvo lemta tvarkyti daugelio kraštų, sąjungininkų, ne tik vien priešų, likimą. Tačiau, jis tą vykdė tokia gera valia, kad būdavo nelengva su juo nesutikti. Jis elgėsi kaip koks cirko žonglierius, sumaniai svaidydamas ir gaudydamas kamuolius pripildytus dinamito, kurių pavojingų savybių jis nė nežinojo." Edenas apgailestauja, kad jis iš anksto negalėjęs nei spėlioti, kad taip daug žadančiai įsikūrę Jungtinės Tautos, taip greitai pateks į Trečiojo Pasaulio demagogų rankas ir vieton kūrusios pasaulyje tvarką, skleis anarchiją. **N. R.**

NEW YORKO RAMOVĖNAI DĖKOJA

Romualdui Šidlauskui už bičiulišką talką Kar. Atkūr. minėjime; ramov. **Vytautui Vilkutaičiui**, kuris, negalėdamas dalyvauti minėjime, atsiuntė 10 dol. minėjimo išlaidoms padengti.

AUKOJO "KARIUI":

M. Dambrauskas, Renton, Wash.	$6.25
J. Valaitis, Chicago, Ill.	6.00
J. Bagdonavičius, Lemont, Ill.	5.00
E. Juknevičienė, Chicago, Ill.	5.00
P. Andriulis, Philadelphia, Pa.	4.00
St. Virpša, Chicago, Ill.	4.00
St. Mykolaitis, Chicago, Ill.	3.00
K. Zubras, Chicago, Ill.	3.00
Vl. Kiaunė, Easton, Pa.	2.25
P. Babičkas, Worcester, Mass.	2.00
p. Zubrickienė, Detroit, Mich.	2.00
A. Rugys, Paterson, N.J.	1.25
Olga Vyšniauskas, Chicago, Ill.	1.00

KARIO nuoširdi padėka

ECHO VALLEY lietuviška vasarvietė

Atidaryta ištisus metus. Lietuviai savininkai *Elena* ir *Julius GARMAI* visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis:

ECHO VALLEY, Echo Lake, Pa. — Telef.: 717 - 424 - 1920.

DŽIAUGSMAS — POILSIS IR RAMYBĖ POCONO KALNUOSE

Kur vakar dienos malonumai — tampa rytdienos maloniais prisiminimais...

Puikūs ir patogūs kambariai su televizija, radijo ir voniomis, arba atskiri nameliai. Modernus baras, didelis maudymosi baseinas ir ežerėlis, 20 akrų miško, visokiausias sportas vasarą ir žiemą, šokiai ir geras lietuviškas maistas. . . . . Nuolaidos: organizacijoms, stovykloms, suvažiavimams

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:

K A R Y S
916 Willoughby Avenue
Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A.

Čekius, arba "Money Order" adresuoti "KARYS" vardu.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

*

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą.